

ХЕРМАН ХЕСЕ НЮРНБЕРГСКО ПЪТУВАНЕ

Превод от немски: Недялка Попова, —

chitanka.info

*Посвещавам на моите приятели Фриц и Алис
Лойтболд*

Авторът на тези спомени от едно пътешествие няма щастието да се числи към хората, които съзнават ясните причини за действията си; той няма и щастието да вярва в съществуването на такива причини нито у себе си, нито у другите. Причините, така ми се струва, винаги са неясни, причинността не се таи някъде в живота — само в мислите. Наистина съвършено одухотвореният, напълно надрасналият природата човек би трябвало да е способен да открива в живота си непрекъснатата причинност и би било справедливо да смята за единствени причините и подбудите, достъпни на неговото съзнание — нали той всецяло е изграден от съзнание. Но все пак никога не съм срещал такъв човек или бог, а за нас, другите хора, си позволявам да съм скептичен по отношение на всички мотиви за някое действие или събитие. Няма хора, които да действат „по причини“, те просто си въобразяват това и преди всичко се опитват в интерес на суетата и добродетелта да го внушат и на останалите. При мен самия във всеки случай постоянно и винаги бих могъл да установя, че подтиците за действията ми се намират в сфери, до които не достигат нито разумът, нито моята воля. И ако днес си поставя въпроса какво собствено бе причина за есенното ми отпътуване от Тесин към Нюрнберг — странстване, което продължи два месеца, — страшно се обърквам и колкото по-внимателно се вглеждам, толкова повече причините и подбудите се разклоняват, разцепват и разделят и най-сетне стигат до далечни, отминали години, но не като праволинеен низ от причини, а мрежа с много бримки от такива нанизии, така че накрая това безобидно и случайно пътуване в безброй точки изглежда предопределено от нявгашния ми живот. Мога да обхвана само няколко от най-грубите възли на тази плетеница. Когато преди години веднъж бях за кратко време в Швабия, един от моите тамошни приятели, който живее в Блаубойрен, се оплака, че не съм го посетил, и аз му обещах: при следващото си пътуване из страната ще поправа този пропуск. Външно погледнато, това беше първата подбуда за моето пътуване. Но още

самото обещание имаше странични и скрити причини, които по-късно ясно открих. С каквото и удоволствие да се срещам отново със стар приятел, зарадван от моето посещение, то все пак съм човек, който обича удобствата, страни от хората, плаши се от пътешествия, комуто мисълта за пътуване с влак и на немного дълги разстояния не изглежда особено приятна. Не, онова, което ме накара да дам обещание, не бе само приятелството или дори вежливостта, то имаше и нещо друго в зародиша си, зад името Блаубойрен се криеха очарование и тайнственост, прилив от реминисценции, спомени и изкушения. Първо, Блаубойрен беше приятно, старо швабско градче и седалище на манастирско училище, каквото аз самият посещавах като момче. Понататък, в Блаубойрен и тъкмо в оня манастир можеха да се видят прочути и скъпоценни неща и особено един готически олтар. Във всеки случай тези доводи от сферата на историята на изкуството трудно биха ме задвижили. Но тогава в понятието Блаубойрен зазвуча и още нещо, нещо едновременно швабско и поетично и за мен с необикновена прелест. При Блаубойрен се намираше прочутото Кльоцлеблай, в Блаубойрен, в Блаутопф, някога бе живяла красивата Лау и тази красива Лау от Блаутопф под земята плувала до избата в „Ноненхоф“, където се явявала в открит извор и се полюшвала във вода до гърдите, както казва хронистът на нейната история^[1]. И оттук, от прелестните фантазии, които витаеха около вълшебните имена Блау и Лау, се засили моят копнеж по Блаубойрен. Едва много късно догоних това с разум и установих, че видът на Блаутопф и на красивата Лау и нейния извор в „Ноненхоф“ беше онова, за което лелеех мечти, и че от този извор бликаше готовността ми за едно пътуване до Блаубойрен. Винаги съм намирал, че не само аз, но и хората, на които можеш да завидиш, че умеят да откриват причините за своите дела, в действителност никога не са подтиквани и ръководени от тези причини, а винаги от влюбеност и нямам нищо против да изповядвам подобна влюбеност, защото тя принадлежи към най-силното и най-хубавото от младежките ми години. В младостта ми две женски фигури от художествени произведения като прелестни образци настройваха моите поетични и чувствени фантазии, и двете красиви, и двете тайнствени, и двете обливани от води: красивата Лау от „Джуджето“ и красивата къпеца се Юдит от „Зеленият Хайнрих“^[2]. Вече от много, от премного години не бях мислил и за двете, отдавна

не бях изговарял техните имена, отдавна не бях препрочитал историите им. А сега изведнъж при мисълта и думата „Блаубойрен“ отново видях красивата Лау до гърдата във вода, белите ѝ ръце, опрени на каменната ограда на извора, и се усмихнах — и вече ми бе известен подтикът за моето пътуване. И освен красивата Лау, която едва ли смеех да се надявам, че ще срещна в някогашното ѝ обиталище, с тези звуци и фантазии кръгове бе преплетен споменът за младостта ми и за нейния голям свят от мечти, за поета Мьорике, за прастари швабски думи, игри и приказки, за наречието и местността на моето детство. За мен нямаше подобно вълшебство нито в бащината къща, нито в града на детските ми години; твърде често ги бях виждал отново и твърде издълбоко ми бяха изтръгнати. Тук обаче в образа и звученето на Блаубойрен бе съсредоточено всичко, което още живееше в мен от сърдечното ми отношение към младостта, родината и народа. И всички тези отношения, спомени и чувства стояха под знака на Венера, на красивата Лау. Разбира се, по-силна магия човек не можеше да си въобрази.

Междувременно всичко това още дремеше у мен и нищо не бе проникнало в съзнанието ми, засега цялото пътуване бе само обещание — можех да го осъществя след две или след десет години. Тогава в един пролетен ден получих покана за литературно четене в Улм. Ако беше пристигнала в друг момент, бих постъпил по същия начин, както и с всички останали — работата би приключила с изпращането на пощенска картичка с вежлив отказ. Сега обаче поканата от Улм не дойде в обикновен момент, а в особен, във време, когато животът ми струваше неимоверни усилия, когато наоколо си виждах само грижи, бreme и нерадост и никакви ведри изгледи и когато всяка мисъл за промяна, за обрат, за бягство ми бе добре дошла. Затова не написах обичайната любезна картичка, а повторно прочетох поканата, този път вече с разбудената мисъл, че Улм се намира съвсем близо до Блаубойрен, и я оставих за един или два дни на писалището си. Тогава дадох съгласие, но с единственото условие: четенето не бива да се състои в студена зима, а през есента или пролетта. Хората от Улм го определиха за началото на ноември и аз заявих, че не възразявам, разбира се, не без малката *Reservatio mentalis*^[3], с която, гледам на всяко съгласие, дадено за далечен срок, с тайното съпровождащо чувство „ако после се наложи, нали винаги с една телеграма можеш да

се откажеш“. Е, сега беше пролет, а ноември още далеч и аз не мислех твърде често за тази уговорка. Имах други вълнения и грижи, по-близки, по-неотложни, и ако понякога се сещах за работата, която предстоеше в Улм, то си спомнях за нея по-скоро с известно неудоволствие, че отново се поддадох да бъда изкушен за начинание, в чиято стойност не вярвах и което в края на краищата би станало за мен досадно задължение. Певци, виртуози или актьори, чиято професия се изразява в излизания пред публика, трябва да се примирят с досадното обстоятелство, че за половин или цяла година предварително са задължени в определени дни и часове, както налага професията им, независимо от настроението или каприза на момента, и по всяко време да са в състояние да упражняват своето изкуство. Но на писателя, на тихия рядко пътуващ селски жител и кабинетен човек, при някои условия мисълта, че на дванадесети по-другия месец неотменно трябва да се яви за литературно четене в този или онзи град, му се вижда ужасна. Колко лесно тъкмо по това време би могъл да заболее! Колко лесно може да се случи тъкмо тогава да настане неговото благоприятно за работа време, да се появи добрият час, за който често толкова дълго напразно чака, а после посред най-плодоносната работа да е принуден за дни да остави всичко настрана, да стяга куфари, да изучава разписания, да пътува, да спи в чужди градове и хотелски легла и да чете стиховете си пред чужди хора, стихове, към които в момента навярно няма никакво отношение и вече му изглеждат надживени и глупави. И така, поетът често наистина има да изкупува нещо неприятно, когато се остави да бъде изкушен за литературно четене поради суета, желание за печалба или пътешествие.

Хората с установена организирана дейност, свикнали всеки ден да започват работа в осем или в два часа, а след една телеграма за най-кратко време да потеглят на далечно пътешествие, тези хора, за които свободният следобед вече е равнозначен на малък рай, които преживяват удоволствията с часовник в ръка, нямат представа по колко безделнически произволен, своенравен и прахосващ времето начин един поет съсипва съмнителния си живот! Наистина има и поети, които, верни на дълга, вършат работата си с известна ритмичност и постоянство, упорито прекарват сурови часове на писалището, сутрин започват работа в определен час и са се приучили да не възприемат както лошото време, така и акустичните смущения на околния свят, да

устояват и срещу собствените капризи и леност — на тези героични благородни мъже съм готов да развързвам връзките на обувките, но би било безнадеждно начинание да се мъча да им подражавам. Що се отнася до собствената ми личност, вярвам, че никой порядъчен и работлив човек вече не би ми подал ръка, ако знае колко малка стойност има за мен времето, как пропилявам дни и седмици, дори месеци, в какви игри разхищавам живота, си. Никакъв началник, никаква длъжност, никакво правило не ми предписва кога да ставам сутрин и кога да лягам вечер, кога да работя и кога да почивам, над моята работа не стои никакъв срок. И може би е дело на дявола. Дали за някое стихотворение от три строфи ще употребя един следобед или три месеца. Когато някой ден ми се види твърде хубав, за да го използвам за работа, му оказвам чест чрез разходки, рисуване с акварели и безделие. Когато за мен денят е твърде сив или твърде задушен, твърде студен или твърде топъл, за да работя, аз го проигравам, като чета на канапето или рисувам с цветни моливи, изпълвам листа със заплетени фантазии или изобщо оставам в леглото, особено ако е зима, а освен това имам и болки. Ако съм сложил настрана писалката си или изпитам потребност да размишлявам над връзката между индийската и китайската митология или ако при утринната разходка съм срещнал някоя красива жена, тогава бездруго не си помислям за работа. Но макар работата да не е моята сила и всъщност да ми е противна, въпреки това стремежът за постоянна готовност за труд за мен е върховен дълг. Действително имам време, в което мога нищо да не правя, но нямам време за пътешествия и за общуване, за въдичарство или за други хубави неща. Не, трябва винаги да съм близо до работното си място, сам, несмуцаван, във всеки момент готов за евентуална работа. Ако за утре съм поканен на вечеря в Лугано, това ми пречи, защото не зная дали тъкмо тогава няма да долети един от хубавите редки мигове, в които ми запява вълшебната птица и ме зове удоволствието, насладата от труда. За един безделник от моя тип, който все пак винаги тайно в себе си би искал всеки ден да бъде готов за работа, едва ли има нещо по-противно от обстоятелството месеци наред предварително да знае, че на тази и тази отдавна определена дата трябва да се яви тук или там и да извърши определена работа.

Ако бях склонен да оправдая своя стихийен и пропилян живот, то, разбира се, във всеки случай бих могъл да приведа няколко точки за оневиняването си. Бих говорил за това, че в моменти на истински труд, макар и само няколко пъти в годината, за мен не съществува никакво време, никакво здраве, никаква пречка нито ден, нито нощ, че тогава фанатично, като факир, забравил света и себе си, се хвърлям във вихъра на работата, от който после се завръщам уморен, смален и съсипан. Бих споменал още, че моето пилеене на времето не е просто леност и безредие, а и съзнателен протест срещу най-налудничавия, най-безумния и най-свят принцип на съвременния свят, а именно, че времето било пари. Сам по себе си изразът, естествено, е напълно правилен, времето лесно може да се превърне в пари, както електрическият ток лесно, се превръща в светлина и топлина. Безумното, лудешкото и подлото в този най-глупав от всички човешки принципи е само това, че „парите“ безусловно биват поставени като означение на най-висока стойност. В действителност въпреки всички привидни доказателства, които могат да служат за опровержение, съм празноскитащ, пилеещ времето си човек, който обича удобството и се бои от работата, а за другите пороци изобщо да не говорим. Нека ме презират, нека ми завиждат за това, никой освен мен не знае колко скъпо плащам за пороците си. Е, нека бъде така. Но следва да кажа още една дума против догмата „времето е пари“, защото е най-тясно свързана с историята на моето пътуване. Отвращението ми от тази догма на модерния свят и от самия модерен свят — подразбирам цялата машинна култура — е толкова голямо, че където е възможно, не смятам за достойно да се приспособявам към законите на подобен свят. Например докато днес минава за постижение в един ден да изминеш хиляда и повече километра с влак, аз намирам за недостойно човек да издържи по-дълго от четири до пет часа в пътуващ вагон и за пътуване, за което на другите стига едно денонощие, ми е потребна цяла седмица. За приятелите, у които тук и там гостувам по време на пътуванията си, понякога това може в известна степен да е досадно, защото, когато на някое място ми е що-годе приятно, често за много дни настръхвам срещу по-нататъшното пътуване, срещу опаковането на багаж и цялото неприятно и изморително суетене по гарите и железниците. Към житейските правила на много мъдреци спада и следното: „Всеки ден живея така, като че ли ти е последният!“ Е, а кой

би искал в последния си ден да диша пушек, да влачи куфари и да се промъква през бариери на перони и да изпълнява всички жалки манипулации, които принадлежат към пътуването с влак? Единствено приятното е, че без право на избор си затворен в купе с други хора, но колкото и хубаво да е това, най-често след няколко часа загубва вълшебството си. А ако се появи щастлив случай и в купето на влака ти се падне да седиш с човек, предопределен да стане твой сърдечен приятел и без когото вече не би искал да живееш, би трябвало да си съвсем некадърен, ако след известно време не успееш да го уговориш да слезете заедно на някоя хубава гара и дори да го възхваляват, всякога въздейства върху другите, неизтерзаните, здравите, по забавен начин напълно противоположно като израз на буйно отприщена жизнерадост и веселост, от която здравите се удрят по бедрата, хият се и цвилят; а после настроението им винаги се разваля и се чувстват малко обидени, когато от време на време прочитат вест от рода на тази, че много обичаният, популярият и преуспяващ комик Хикс необяснимо как в пристъп на меланхолия се хвърлил и се удавил.

Нека ми бъде простено, че имам толкова много излишно време и се впускам ту в едно, ту в друго, но веднага ще се върна към темата си. Или ако не ми се удаде, тогава хората ще се запитат: Може ли да има значение какво разказва за някакво пътуване човек като мен, човек, който избягва железницата и въпреки това я използва, човек, настроен прахоснически, който постоянно дебне възможност да се разсее, да проиграе и пропилее дните си, допуска да бъде поканен за литературно четене, макар да мисли крайно скептично за този вид дейност, и за когото непризнаването и осмиването на сериозния, действително модерен, прилежен и трудолюбив живот е станало неприятен спорт? Не, в никакъв случай не може да бъде важно какво казва един романтик за някакво пътуване, а който въпреки това пожелае да чуе този шегобиец, ще го направи при опасността шегобиецът, по маниера на хумористите, постоянно да губи от погледа си своята привидна тема и мъчително да я търси. Възможно е той да е един вид хуморист, а за хумористите — могат да пишат каквото си искат — всякога и всички техни заглавия и теми са само предлог, в действителност те всички и всякога имат една-единствена тема: чудната тъга, скръбност и — нека ми бъде позволен изразът — мръсотия на човешкия живот и

удивлението, че този клетнически живот въпреки това може да е толкова хубав и приятен!

Следователно нещата с пътуването ми стояха така: Лятото беше настъпило, мелодията на моя сегашен живот не бе станала по-ведра, притискаха ме грижи отвън и старите, любими утешения — рисуването и четенето на книги — бяха загубили много от своята благодост, защото страдах от непрестанни болки в очите, които наистина познавах от предишните години, но днес бяха нови за мен по сила и продължителност. Ясно долавях, че пак бях стигнал до тъжния край на едно изпълнено желание и че сега животът ми съобразно с това трябваше да мине под някакъв друг знак, за да добие отново смисъл. В някои години и чрез известни жертви бях сполучил да си създам отшелнически кът, където, скрит и съвсем сам, седях в моята килия и можех да се отдавам на игри и пороци, на размишление и фантазиране, на четене и рисуване, на пиене на вино и на писане, и така тази жад беше утолена, бях извел опита докрай, очите ме боляха и работата, заедно с четенето и рисуването, вече не беше щастие и от сегашното състояние, което отначало изглеждаше не особено мъчително и в чийто огън бях обгорен, трябваше да се появи ново състояние, нов опит от живота, някаква нова инкарнация, както толкова често бях преживявал това и преди. Сега бе съдбоносният миг да изтърпя страданието, да затворя очи, да се примиря и да приема участието си. От тази гледна точка пътуването до Улм, което трябваше да стане в началото на ноември, ми бе добре дошло. И нищо друго да не влееше, пак щеше да донесе промяна, нови картини, нови хора. Щеше да прекъсне самотата, да ме принуди да вземам участие, да проявявам внимание, да се насоча към външното. Е, хубаво, за мен то беше желано. Вече започнах по малко да чертая планове. Преди литературното четене в Улм исках да посетя Блаубойрен, непременно преди, нямах желание да отида там, при хубавата Лау и при моите приятели, и да нося със себе си обезсърчаването и отвращението, които често ме връхлитаха след подобни начинания. Значи следваше да тръгна на път в края на октомври. Но от моето тесинско село до Блаубойрен беше далеч, налагаше ми се да разделя дългото пътуване на малки приятни части и да ги направя поносими и лесни за изтърпяване. Във всеки случай реших да включа престой в Цюрих, където имах приятели и можех да остана без страх, че ще бъда изложен на хотелски несгоди, да се

наслажда малко на градския живот, на музика, на хубаво вино, на кино, може би и на театър. Освен това колкото по пресмятах, толкова по ми се струваше, че пътешествието ще излезе твърде скъпо, а хонорарът за литературното четене в Улм не беше предвиден за човек, за когото едnodневното пътуване много лесно се превръща в седмично.

Ето защо нямах абсолютно нищо против, когато неочаквано и от Аугсбург дойде покана за литературно четене. Аугсбург, както знаех, се намира недалеч от Улм; само на около два часа път с железница, така че за там нямаше да ми бъде нужна междинна спирка. Насрочих четенето в Аугсбург два дни след това в Улм и се споразумяхме. Моето пътуване вече бе станало малко по-важно и малко по-вероятно, тъй като сега щях да видя не само Улм и Аугсбург, старите швабски градове, а от Аугсбург бе естествено да прескоча и до Мюнхен, където също имах неколцина приятели и където преди много години, някога, дълго преди войната, преживях добри и радостни дни.

Междувременно, се обадох на моите приятели в Цюрих, Улм и Мюнхен, желанието ми за пътуване бе повишено от получените радостни отговори и покани и след дълго премисляне започна да ми изглежда възможно да измина за един ден пътя от Цюрих до Блаубойрен. Наистина тогава трябваше да тръгна от Цюрих още сутринта в седем или осем часа, а това за края на октомври ми се виждаше мрачно ранен час, но в последна сметка и аз можех да направя малка жертва; и с усмивка си записах влаковете.

През летните месеци главното ми занятие не е литературата, а рисуването, и така, докато ми позволяваха очите, истински прилежно седях под кестените в покрайнините на нашите красиви гори, рисувах с акварел ведрите хълмове и села около Тесин, за които още преди десет години си бях въобразил, че никой човек на земята не ги познава с такава сърдечност, с каквато аз, и оттогава смятах, че съм ги опознал още по-дълбоко. Папката с рисунките ми бе набъбнала и пак кротко и незабележимо както всяка година нивите пожълтяха, утрините станаха по-хладни, вечерните планини по-наситено виолетови и към моята зелена багра трябваше да примесвам все повече жълто и червено; изведнъж полята опустяха, червената земя изискваше „мъртвешка глава“, и боя от бреш, а царевичните ниви бяха златни и бледоруси, бе дошъл септември и започваше яснотата на ранните есенни дни. В никое друго време, както в тези дни, не долавям призива на тленното, в

никог друго време на годината не попивам в себе си цветовете на земята толкова жадно и едновременно толкова грижливо, както пиячът изпива последната чаша от благородното вино на някоя годишна реколта. И в моето рисуване, по отношение на което съм малко честолюбив, имах незначителни успехи, продадох няколко рисунки, а едно немско месечно списание бе съгласно да илюстрирам статията на един писател за тесинския пейзаж, вече бях видял отпечатъците за картините и получил своя художнически хонорар и с удоволствие се забавлявах с мисълта, че може би ще сполуча напълно да се избавя от литературата и да си изкарвам прехраната с по-приятното ми занятие на художник. Затекоха няколко хубави дни. Но след като в радостта бях пренапрягал очите си и вече не можех да рисувам, а есента по много признаци ставаше все по-доловима, ме обзе неспокойствие. Щом сегашният ми живот беше в състояние на упадък, щом все пак бях решен на промяна, на преобразование и пътуване, нямаше никакъв смисъл да чакам дълго. Реших да отпътувам към края на септември.

Но ето че изведнъж се струпа много работа. Ако тръгнах на път още сега, трябваше да приготвя багаж за дълги седмици — нямаш намерение през всички тези седмици да водя живот на странник, а пътем спокойно да се отбивам тук и там, може би да рисувам, може би да пиша. Във всеки случай исках да, взема нещата си за рисуване и доста добре подбрани книги. Дрехите и бельото трябваше да бъдат прегледани, копчетата пришити, дупчиците репризирани, всички ракли и чекмеджета бяха отворени. В последния момент пролича, че черният костюм за четенията вече не беше в добро състояние, налагаше се човек да се позанимае и с него. А преди куфарът да бъде затворен, дойде и друга покана за литературно четене, от Нюрнберг, с изискването да отида там направо от Аугсбург. И това трябваше да бъде премислено. Нюрнберг съвпадаше чудесно с моето пътуване, за образования човек, който посещава градове, той беше едва ли не неизбежна добавка към Улм и Аугсбург. И тъй, аз се съгласих, но не за датата след Аугсбург, а пет дни по-късно. Това време чудесно би стигнало разстоянието между Аугсбург и Нюрнберг да се измине по достоен начин.

И сега вече можех да отпътувам. Първата ми цел беше Цюрих. Възнамерявах оттам да намина към Баден на река Лимат, където са лековитите серни извори, да престоя и се подложя на едно спокойно

лечение. Но след като големият ми куфар бе изпратен и аз стоях готов за път с малкия багаж, септемврийското слънце засия така силно, а лозите бяха така отрупани със зрели сини гроздове, че би било грях сега да потеглиш за хладния сив Цюрих. Че как не бях се сетил за гроздобера, който щях да пропусна! Да разопаковам нещата си и да оставам тук, още веднъж да се връщам към преживяното състояние, от което все пак исках да се измъкна, не биваше и да мисля. Но в Локарно имах приятели, които не бях виждал много отдавна. Там можех да започна своя нов живот, без да се сбoguвам със слънцето и с гроздето. Тръгнах за Локарно.

Тук ме плениха градчето и местността, познати ми от прадалечно време, с всяка малка долина, през която протича поток, и всеки зид край нивите, в чиито пукнатини растат дребна папрат и червени карамфили, местност, която и през войната на три пъти, макар и за кратко време, ме бе приютявала и утешавала и отново ми бе връщала чувството за радост и благодарност. Приятелите ми от Локарно бяха много добри хора. Тъкмо тогава градът беше избран за седалище на дипломатическа конференция и се бе заел да се обновява и разкрасява. Беше чудесно и ако господин Щреземан^[4] по време на престоя си в Локарно би седнал на една от най-хубавите пейки на плацата, то неговият костюм би се изцапал, защото всички те току-що бяха боядисани с блажна боя.

Постъпих добре, Локарно беше великолепно начало за моето пътуване. Подядох министрите с още няколко килограма от сладкото грозде, което зрее по хубавите слънчеви склонове на Брион и Гордола, и след дълга самота отново изпитах удоволствието да седя с приятели, да бърбям и с уста и очи да изразявам това, което от миг на миг оживява в човека, а по заобиколния път през перото винаги губи най-доброто и най-самобитното си. В никое изкуство не съм дотолкова дилетант и начинаещ, колкото в изкуството да се общува, но и никое не ме очарова повече от него в редките часове, когато мога да му се отдам в благосклонна среда. Над Тамаро дните изгряхаха един от друг по-сияйни и макар чудесният тесен крайбрежен път на Риваппана вече да няма вълшебството на самотата и затътеността, каквито преди двадесет и дори допреди десет години човек с наслада откриваше там, този езерен кът все още бе приветливо убежище. И щом човек оставеше зад себе си близостта на хотела и няколкото най-известни

пътища за излети и проникнеше в стръмната населена планинска местност, сякаш се озоваваше отвъд Европа, отвъд времето, сред камъните и храстите, сред гущерчетата и змиите в бедна, но топла и приветлива земя, пълна с багри и малки нежни очарования и прелести. Тук в миналите години изучавах гущерчетата, пеперудите и скакалците, ловях скорпиони и божи кравички, тук направих и първите си художически етюди, тук, придружаван от едно прибягнало бездомно куче на име Рио, преживях горещи хубави дни в странстване без път и пътека. Навсякъде още бе запазен дъх от миналото, навсякъде неочаквано малки знаци на спомените — ъгълът на една къща, някаква градска ограда — ме връщаха към часовете на размисъл и изцеление, които в най-тежките времена на прежния си живот бях намирал там. Всъщност през целия си живот освен към моя роден град в Шварцвалд питаех истински синовни чувства само към тази област около Локарно и у мен те още бяха опазени и това ме радваше.

Останах в Локарно четири или пет дни и още на третия ден започнах да долавям едно от благотворните въздействия на пътуването, за които преди почти не бях мислил. Не получавах никаква поща. Всички грижи, които носеха пратките, цялата ангажираност, всички прекомерни изисквания към очите, сърцето и настроенята ми изведнъж бяха изчезнали. Наистина знаех, че това е само един забранен за лов сезон и че в следващото селище, където ще остана малко по-дълго, цяла купчина вехтории, най-малкото писмата, щяха да ми бъдат изпратени. Но днес, днес и утре, а и вдругиден нямаше да има никаква поща и аз бях човек, рожба божия, моите очи и мисли, часове и настроения принадлежаха единствено на мен и на приятелите ми. Никаква редакция не ме предупреждаваше, никакъв издател не си искаше коректурите и никакъв колекционер на автографи, никакъв млад поет, никакъв гимназист не се обръщаше към мен с молба за съвет по повод на свое съчинение, нямаше никакви заплашителни и укорителни писма от някакъв германски патриотарски съюз, нищо такова, нищо освен тишина, освен спокойствие! Боже мой, щом преживее няколко дни, без да получава поща, едва тогава човек вижда каква камара отпадъци и несмилаем баласт е трябвало да поглъща през целия си живот ден след ден! То е точно така, както ако за известно време не четете вестници (отдавна вече го правя) и после засрамен си изяснява с какви нищожни неща, от уводната статия до борсовия

бюлетин, всекидневно прахосва утринните часове и уврежда духа и сърцето си. И колко приятно е, след като не получаващ поща, да бъдеш подкрепен във всичко, което според настроението си можеш да обмисляш, да забравяш, да си въобразяваш! Преди всичко: не ти се напомня непрестанно за литературата, за това, че принадлежиш към съсловие и занятие, към подозрителна и малко почтена, вследствие на това и малко зачитана професия, че обзет от необяснима младежка мечта, някога си направил грешката да превърнеш една дарба в своя професия! Мога да го кажа с чиста съвест. Сега се наслаждавах на този „забранен за лов сезон“ със съзнание и разум и често ме занимаваше мисълта дали не би било възможно да удължа това състояние и занаят чрез някакви хитрини и да заживея без адрес, недостигаем, и отново да изпитам щастieto, което не подозира, но му се радва всяка бедна птичка под небето, всеки малък червей в земята, всеки обуцарски чирак — да не бъде разпознаван, да не бъде жертва на идиотския култ към личността, да не е принуден да живее в оня нечист, измамнически и задушавач въздух на светското общество. И досега често бях опитвал да се измъквам от тоя вихър и всеки път трябваше да узная, че светът е неуловим, че не иска от поета произведения и идеи, а адреса му и неговата личност, за да я почита, за да я захвърля отново, да я украсява и отново да я разголя, да ѝ се наслади и пак да я обругае, както непослушното момиченце постъпва със своята кукла. Веднъж с помощта на псевдоним почти за цяла година ми се удаде да изразя своите мисли и фантазия от чуждо име, без бремето на славата и враждебността, несмуцаван от шаблона, но се свърши с това, че бях предаден, журналистите се заловиха за случая, револверът бе опрян на гърдите ми и аз трябваше да призная. Така отлетя кратката радост и от този миг отново съм известният литератор Хесе, а единственото, което мога да направя, за да си отмъстя, се състои в това, че сега полагам усилия да пиша само неща, които просто могат да се харесат едва на малцина, така че оттогава вода сравнително по-спокоен живот.

Но все пак споменът за литературата не ми беше спестен напълно. Един читател, с когото се запознах, с въодушевление ме поздрави като автора на „Петер Каменцинд“. Ето че стоях там и се червах, какво следваше да кажа на човека? Трябваше ли да му призная, че вече не си спомням книгата и от петнадесет години насам не съм я чел и че в моите спомени често я обърквам с „Тромпетистът от

Зекинген“? Че впрочем ненавиждам не самата книга, а просто влиянието, което имаше върху моя живот — именно тя, със съвсем неочаквания успех, завинаги ме бе тласнала в литературата, от която въпреки отчаяните усилия не успявам отново да се измъкна? Той не би разбрал нищо от това (зная го от лош опит), би схванал моето отвращение от собственото ми литературно име като важничене и кокетиране със скромност. При всички обстоятелства би ме разбрал неправилно. Следователно не казах нищо, малко се поизчервих и се измъкнах веднага щом ми се удаде.

После, когато продължих пътуването си, решен енергично да се разделя с лятото и Юга и да продължа до Цюрих без прекъсване, с приятно чувство схванах и друго постижение от пътуването, именно, че щом си настроен да пътуваш, с лекота си вземаш сбогом. Друг път, когато се разделях с моите приятели от Локарно, за да си тръгна за вкъщи, то винаги ставаше с чувството: сега отново ще мине дълго време, докато се видим, и сбогуването ми беше трудно и ме притесняваше. А в това отношение не съм модерен човек, не отхвърлям и не мразя чувствата и сантименталностите, но се питам: с какво собствено живеем, с какво долавяме живота, ако не с чувствата си? Какво биха ми помогнали пълната с пари кесия, добрата сметка в банката, добре изгладените панталони, хубавото момиче, ако при това не чувствам нищо, ако душата ми не се вълнува? Не, колкото и да мразя у другите сантименталностите, у мен самия по-скоро ги обичам и дори малко се глезя с тях. Чувството, нежността и лесната развълнуваност, душевните трепети, това е моята зестра, от нея трябва да заплащам живота си. Ако бях предоставен на мускулната си сила и бях станал борец или боксьор, никой не би изисквал от мен да гледам на мускулната сила като на нещо второстепенно. Ако бях силен по смятане наум и ръководител на голяма кантора, никой не би изисквал от мен да презирам пъргавината на ума като малоценна. Но най-новото време изисква от писателя, а някои млади писатели изискват и от себе си самите да мразят тъкмо това, което ги прави поети: развълнуваността на душата, способността да се вживяват, способността да обичат и да горят, да се жертват и в света на чувствата да долавят нечуваното и свръхестественото — да мразят тъкмо тези свои сили и да се срамуват от тях, да се бранят срещу всичко, което би могло да се нарече „сантиментално“. Е, да, нека го правят, аз няма да

съучастнича, на мен моите чувства са ми хиляди пъти по-мили от цялата предприемчивост на света и единствено те ме предпазиха в годините на войната да не споделям бойкостта на ония, които се възторгнаха от гърмежите.

И тъй, отпътувах с леко сърце. В такова сбогуване, когато не се устремяваш към къщи, към своята отшелническа килия, а към света, няма нищо угнетяващо; човек по-скоро изпитва превъзходство над ония, които остават, и без задръжки обещава скоро да се върне и дори вярва, че ще го направи, бездруго е на път по течението. Тази лекота на сбогуването бе последното от Локарно, което отекваше у мен, докато пътувах през Готар. И аз реших да наредя и за дните в Цюрих да не ми препращат пощата, а да я получа едва в Баден.

По този път имаше много спирки, които бяха играли някаква роля в моя живот: Гьошенен, Флюелен, Цуг и особено Брунен, където това лято Отмар Шьок^[5] бе завършил композирането на своята „Пентезилея“ — един следобед там, в неговата стаичка край пианото, остана за мен лъчезарен спомен. Отминах всичко това, а в Цюрих доброволно се оставих градът да ме погълне. Това ще рече: „Цюрих“ също е дума, която за всеки може да означава нещо различно. На мен отдавна градът ми навява нещо азиатско, там имам приятели, които много години са живели в Сиам, и аз отседнах в техния дом сред стотици спомени за Индия, за морето и далечината, облъхнат от аромата на ориз и къри, озарен от златния сиамски храм шкаф и срещнал погледа на безмълвния железен Буда. В течение на няколко дни за мен отново беше чиста наслада от време на време да излизам от тази екзотична пещера в града, в модерния, елегантния град, за да посетя концерт, изложба и театър, а също и кино.

И до днес се отнасям към града съвсем като дете или човек, дошъл от село. Трудно ми е изведнъж да обхвана всичко с поглед и навсякъде ме пленяват и забавляват отделни неща, в трамвая се вирам в много лица, чета плакатите, удивлявам се на някой монтьор или чирак, който кара велосипеда си през оживените улици с ръце в джобовете, и се мъча да отгатна песента, която си свири, дълго наблюдавам полицая — стои в гъмжилото на кръстовището с голяма ръка в бяла ръкавица, дирижира всички тия полудели превозни средства, — оставям се да бъда привлечен от рекламите на кинотеатрите, разглеждам витрина след витрина, удивлявам се на

камарите от книги, на играчките, на кожените изделия, на пурите и другите хубави неща, тъкмо тогава свивам в странична уличка към магазинчетата с плодове и зеленчуци, към вехтошарите, към малките мрачни витрини с напращени каталози, пълни със стари пощенски марки, после отново излизам на оживена артерия и попадам между колите с опасност за живота ми, така че, уморен, скоро бих се радвал, ако можех да седна някъде, и то не в кафене или модерен ресторант, а някъде в квартала на рибари и вехтошари, в малка опушена пивница, където пощенските раздавачи и слугите, облечени в блузи, седят пред малки чаши с бяло вино и ядат солени гевречета или наденички, или варени яйца, каквито в изобилие са приготвени по всички маси. Обикновено се старая да попадна на такива места било в Милано или Цюрих, в Мюнхен или Генуа, в някак мрачните и плесенявали странични улички, в кръчмички, чиято украса се състои от стъкленница с две златни рибки или букет книжни цветя, на чиято стена има пожълтяла фотография на Наполеон Трети или на някой атлетически клуб от краен квартал и където нещо напомня за първите забранени посещения на кръчма през ученическите ми години. Там пият бяло селско вино от дебели чаши без столчета, а то е добро, и към него ядат от онова, което е наслагано по масите: смешни печива, поръсени с ким, дълги бирени пръчици, малки дебели наденички. По тези места човек слуша езика на страната и народа чист, силен и по дрехите и работните облекла на хората разбира към кое съсловие принадлежат. Влиза шофьор с кожено палто, до бюфета изпива на крак една ракия, държи се като господар, удря с юмрук в гърба собственика и ритва кучето, обързва си муцуната и блъсва вратата зад себе си. Пристъпва бледа бедно облечена жена, известно време смирено стои край вратата, дебнешком се промъква до стопанката, показва празното шише под престилката си и с шепот започва да я уговаря нещо, но я изхвърлят навън. Млад мъж надзърта през вратата и извиква: „Тук ли е Роберт?“ Стопанинът поклаща глава: „Днес той е на петдесет и седма.“ Някакъв слуга идва натоварен със стол, тапициран с червен плюш, и голяма саксия с палма. Обляга стола на стената до някаква маса, поставя палмата, сяда под нея и изпива едно двойно от новото вино. По причини, които досега пропусках да изследвам, всички тези действия са ми интересни, мога дълго да ги наблюдавам, докато изпия една двойна или тройна.

Моят не особено изтънчен вкус ми позволяваше да посещавам и кина, където аз, както си въобразявам, принадлежах към най-искрените и най-разбиращите го почитатели на Чаплин. Много обичах и италианеца Мачиста^[6], а в същото време избягвах големите пищни филми с артисти в костюми от исторически княжески дворове — те искат да поучават.

Посетих и една международна художествена изложба и се зарадвах, че в цялата бъркотия по-новите картини на Карл Хофер въздействаха толкова хубаво и силно. Непосредствено след това седях с неколцина художници и литератори в едно кафене и за кратко време узнах всичко най-ново от света на изкуството — сега и в тази област за известен период бях на висота.

От всеки такъв излет се завръщах в Сиам доволен и отдъхвах под Буда и сред китайските блюда. За отшелника и саможивия човек това бе най-хубавото от пътуването — отново да види приятели, отново да бъде гост, обгърнат от топлота и благоразположение, да бърбри, да говори с някого сериозно, да се смее с някого и да протяга ръка с чашата си, за да се чукне. Никога не ми се бе удавало за по-дълго да се включа в някакъв кръг, да принадлежа към него и да съпреживявам, по някакъв начин да стигна до постоянна симбиоза с другите. В замяна обаче винаги имах щастието за по-кратки периоди от време да намирам мили приятели и при това да изпитвам удоволствието да говоря искрено без предпазливост и политичност и да му се отдавам. Това, че и приятелите ми, също и тези, които ме познаваха от истинско близко общуване, знаеха всички мои глупости и странности и все пак продължаваха да ми бъдат верни, е единственото убедително оправдание, което мога да приведа за своя малко комичен живот.

С дните в Цюрих пътуването ми за известно време бе приключено, установих се за по-дълъг престой в Баден, във „Веренахоф“, подготвих се за работа, имах на разположение писалище и маса за рисуване и както беше редно, тук намерих струпана цялата поща, на която се бях изплъзвал в продължение на десет дни. Ето че отново в отговор на всички тези пощенски картички трябваше да пиша:

„Многоуважаеми господине, най-сърдечно благодаря за Вашата сърдечна покана за сътрудничество, но за съжаление...“ Отново бяха получени и покани за лекции, дори за една, която ме интересуваше —

молеха ме да изнеса реферат върху слабостта на съвременна Европа към Изтока, към Индия и Китай. По това можеше да се каже едно или друго и ако селището не се намираще толкова далеч, горе, в Северна Германия, и ако изобщо имах талант за доклади, всъщност за мен би било удоволствие да разкрия симптомите на тази толкова проста по структура и значение любов към Азия. Ала не ми беше работа да изнасям доклади, един-единствен път се опитах и срещнах големи мъчнотии, тогава изпитах по-силно вълнение от явяването пред публика, отколкото при всички тържествени и важни поводи през целия ми останал живот. Не, благодаря.

„Многоуважаеми господа, с голям интерес прочетох Вашето предложение за изнасяне на доклад върху Изтока и Запада, но за мое съжаление...“

Получени бяха и няколко ръкописа от млади поети и първоначално, макар и с въздишка, възнамерявах, от мен да мине, да ги прегледам. Още на втория ден след като приключих с четенето на пощата и очите ми бяха страшно уморени, вече седях с нетърпими болки и студени компреси. Освен това писмото, с което един от тези поети придружаваше ръкописа си, ми беше крайно неприятно. То бе пропито от толкова раболепно и неискрено почитание и ласкателство, че ми беше лесно да му откажа. Но на всеки от тримата поети написах по няколко вежливи реда, че за съжаление ми е невъзможно да прочета неговия ръкопис, понеже ме болят очите, а и съм без секретар. Тогава адресирах и облепих с марки дебелите ръкописи и се примирих с това, че трябва да призная десетдневното спокойствие за безполезно и отново мъчително да щадя очите си. В замяна толкова по-усърдно се посветих на балнеолечението в Баден. Вече съм го описвал на друго място, а и смятам за безсмислено всяко повторение. Прекарах някой и друг приятен час с моя лекар, а понякога вечер съдържателят на хотела, към чиито приятели смеех да се причисля, ме питаше: „Господин Хесе, какво ще кажете за бутилка «Помар»^[7]?“ Нерядко ми идваха гости. Старият ми приятел Писториус^[8], когото от години едва ли бях виждал, междувременно си бе сменил кожата и се бе преобразил не по-малко от мен. Благодарен, отново поех с него през тъмнопламенен, изпълнен от свети символи душевен свят и му показах междувременно какво е станало с мен и с кълновете, над които някога размишлявахме. Един ден се появи и Луис Жестокия^[9], набързо, с

пътна чанта в ръка, отби се само за часове. Възнамеряваше да отпътува за Балеарските острови и там да рисува, много настойчиво ме канеше да тръгнем заедно; оттогава нищо вече не съм чул за него.

Паузата за отдиш в Баден свърши доста по-бързо, отколкото мислех; и този път, както винаги, бях взел със себе си прекалено много материали за работа и четиво. Сега отново трябваше да се стягат куфари. Изглеждаше ми излишно да влача със себе си из Германия многото книги и вече употребяваното бельо и едва ли не със стенания сложих всичко, от което можех да се лиша, в големия куфар и го изпратих, а когато в последния подиробед поисках да приготвя ръчната чанта, останалите неща не се побираха в нея. Трябваше да натъпча черния костюм в картонена кутия и да я овържа с шнур. Изобщо през последните нощи вече спях лошо, никак не ми беше приятно да продължа пътуването си. Следваше да потегля рано сутринта в седем или към осем часа и да стигна до Блаубойрен, така бях съобщил на тамошния си приятел. Сега, когато стърчах с моята проклета кутия, в добавка открих, че бях натикал в големия куфар и някои безусловно необходими за по-нататъшното ми пътуване неща и трябваше още веднъж да изпитам какво значи лекомислено да даваш обещания. И тъй, рано сутринта, в седем часа, се налагаше да бъда в Цюрих, а още стоях в Баден и дотолкова ми бе омръзнало прибирането на багаж, че с най-голямо удоволствие отново за три седмици бих се топил в сернистите води. А утре подир безсънна нощ (защото как можех да взема веронал, нали ще трябва да стана още щом петлите пропеят) ще трябва да пропътувам цялото разстояние до Блаубойрен, с прекачване в Тутлинген, да стигна там уморен и раздразнителен, и всичко това само за да мога два дни по-късно да чета стиховете си пред непознати хора в Улм, сетне в Аугсбург и в Нюрнберг. Трябва да съм бил побъркан, полудял да приема такива планове! Не, сега ще пътувам първо до Цюрих, за да пренощувам там и да обсъдя с моите приятели тази глупава работа, а после ще съчиня три хубави телеграми, че за съжаление господин тенорът поради силна простуда няма да може да дойде. Е, слава богу!

Потеглих за Цюрих, помолих жената на моя приятел да дойде на гарата и, докато я чаках, седях с неприятни чувства в гаровия бюфет и пиех тристате грама червено маконско вино, натоварен с картонената кутия и обременен от пътешественическите си грижи. Беше хладно,

бях настинал, с пресипнал глас, съжалявах, че не останах в Баден, съжалявах, че отдавна не си тръгнах за вкъщи в Тесин. Ето че Алис дойде, отидохме у тях; когато излагах моите беди и колебания, големият Буда присмехулно ме погледна отвисоко. Приятелката държеше да пътувам, по-късно съм щял да съжалявам, ако се примиря с досадата си. Бива си я досадата, мислех си аз, вие нормалните хора дори не подозирате какво му е на човека, когато не е спал, а на сутринта е станал безумно рано, дълги часове е седял във влака и трябва да изкара докрай програмата и да изпълни задълженията си. Защиствах се и когато диалогът се изостри, енергично се противопоставих утре да ставам рано и да тръгвам на път. Добре, огънаха се. И тъй, нека утре заран да съм се наспял, а след това винаги имало време за телеграфиране.

Облекчен, въздъгнах, значи бяха спечелени нощта и утрото. Приятелят ми се прибра вкъщи, вечеряхме, пихме по чаша вино, позволих си да взема таблетка веронал и им казах, че на другата сутрин ще ми чуят гласа едва в по-разумно време, между десет и единадесет часа. Вместо картонената кутия ми бе даден на заем малък удобен куфар с красиви етикети от Сиам, Сингапур и Ява, а след обяда, наполовина примирен със своята съдба, пътувах към немската граница. Сега със закъснение разбрах, че поначало бе грешно разстоянието до Блаубойрен да се изминава на един дъх и да дръзвам на глупавия героизъм да пътувам с ранен сутрешен влак. Вместо до Блаубойрен вече отивах само до Тутлинген, за да пренощувам там и с божията помощ един ден по-късно, отколкото е уговорено, да пристигна при моя приятел. Примирен седях в купето, срещу мен спеше с одеяло върху коленете дебел бизнесмен, покрай прозореца прелитаха картини, добре познати ми от годините, прекарани на Боденското езеро, появи се Рейн и Рейнската долина, дойдоха митничарят и служителят, който се интересуваше от паспортите, изплува планината Хегау, привдигнаха се и старите времена, когато този край беше моя родина. Стигнахме гара Зинген и изведнъж ми хрумна, че не е правилно от моя страна да отминавам това място, където много отдавна живееха мои приятели. Но за мен беше напълно обяснимо, че при съставянето на плана за пътешествието не помислих за приятелите в Зинген, защото съществуваха доста причини да не мисля с удоволствие за годините, преживени край Боденското езеро. Междувременно, когато в Зинген

отворих прозореца и погледнах към гарата, един човек, облечен в униформа, вежливо ми съобщи, че влакът има четиридесетминутен престой. Добре, слязох, телефонирах в града, приятелите ми дотичаха — мъж, жена и син студент, когото за последен път бях виждал като малко момченце. Така се уреди и това и щом четиридесетте минути изтекоха, със спокойна съвест можех да продължа пътуването си. Преди да наближим Тутлинген, настъпи нощ и със запалването на светлината бизнесменът се събуди; беше саксонец и почна да бърби. Бе недоволен, връщаше се от Италия, където бил във връзка със сделка, а и в Италия, и в Швейцария имаше от какво да се възмуцава и изобщо „Видите ли — каза той, — мен не могат да ме заблудят, знам с положителност, разбира се. Животът е явна измама, така е, можете да говорите каквото си искате.“ Що се отнася до съдържанието на неговата реч, бях напълно съгласен, само тона му не одобрявах. Отвърщах с мълчание и изпитах радост, когато стигнахме Тутлинген. Сега вече бях в Швабия, в моята родина, и отново щях да пренощувам в швабско градче. На гарата чакаше хотелски служител, тръгнах с него и се озовах в добра стара странноприемница и малко преди да стигна там и да вляза, над широката, права като свещ улица се издигна блестяща пълна луна. Значи тя ме приемаше отново тук — това ми беше приятно. Намерих стара, солидна и достолепна странноприемница, удобна стая, за малко потопих очите си, които непрекъснато горяха, в студена вода, после си поръчах за вечеря пилешка супа. Тя беше хубава и понеже още не познавах Тутлинген, смятах, че е добре преди лягане да пообиколя из града. Вдигнах високо яката на пардесюто си, запалих пура и тръгнах да се разхождам. Главната улица вече познавах и ми се струваше, че не се приближава много до идеала за здрачено швабско градче, затова, свих в първата улица, запрепъвах се в някакви вехтории надолу по нисък тревист склон и изведнъж луната се появи отново и се отрази в чудно тихи нощни води, а на бледото небе се очертаха островърхи фронтони, надлъж и шир ни жива душа, зад някаква дървена сграда лаеше куче. Бавно минах нагоре и надолу по уличката, по един мост и отново се върнах назад. Откъм водата лъхаше прохлада, островърхите фронтони бяха също както в моето родно градче, а докато мислех за бащиния край и за своя глупав живот и неусетно стареене в самота, от клисурата между покривите пак изплува луната, вече бяла и смалена, и в този

момент ме навести спомен от времето, когато бях момче. Отново се сетих за мига, който навярно ме накара да стана поет (макар и преди това вече да бях писал стихотворения). Случи се така, че в христоматията, която имах като дванадесетгодишен гимназист, се съдържаха обичайните стихотворения и разкази, анекдоти за Фридрих Велики и Еберхард Брадати, всичките ги четях с удоволствие, но сред тях беше поместено и нещо друго, нещо чудесно, от начало до край омайващо, най-хубавото, което бях срещал някога в живота си. Беше едно стихотворение от Хьолдерлин, фрагментът „Нощта“. Колко често препрочитах тогава тези няколко стиха и каква чудна и тайнствена жар, но и плахост будеше чувството! Това е поезия! Това е поет! Как тогава в ушите ми за първи път моят бащин и майчин език зазвуча толкова дълбоко, толкова свято, толкова властно, как от тези невероятни стихове, които за мен, момчето, бяха без същинското си съдържание, ме облъхваше магията на ясновидството, тайнството на поезията!

*... пада нощта,
цяла в звезди, нехае за нас
блести удивената там, чужденка
сред човеците,
и изгрява над върховете разкошна и тъжна.^[10]*

Никога вече, колкото и много, колкото и въодушевено като младеж да четях, поетични слова не са ме очаровали така всецяло, както тези тогава, когато бях момче. И по-късно, на двадесет години, още щом за първи път зачетох „Заратустра“^[11], бях омаян по сходен начин и отново незабавно си спомних стихотворението на Хьолдерлин от христоматията и най-ранното удивление на моята детска душа от изкуството.

Следователно и пътуването из Швабия, родено от смътни спомени за красивата Лау и за поета Мьорике, ми е било отредено, за да ме отведе назад към звуците на моята невръстност и да ми каже колко дълбоко вкоренено и неизбежно е всичко. И дори това пътуване да не ми донесеше нищо повече от разочарования, мигът под луната,

огряла Тутлинген, с неочакваното съживяване на Хьолдерлиновите слова, беше достатъчна придобивка.

Хората като мен са доволни и от малкото, но пък винаги само от най-възвишеното. На нас ни стига, ако между болката, отчаянието и задушавачата отврата от живота в един свят миг на въпроса за смисъла на този толкова тежкопоносим живот отново чуем „да“, макар в следващия момент пак да ни облее мътният порой, и с това ще продължим да живеем известно време, като не само съществуваме, не само търпим живота, а и го обичаме и прославяме.

Върнах се в странноприемницата, развълнуван от Хьолдерлиновата луна и сънните улици край водите, а също и утешен от ненадейната среща с една от светините на моята младост. Дълго, до дълбока нощ, в мен звучаха стиховете, още дълго слушах изворно-гълбинния глас на младостта ми. Накъде ли не ме бе мамил този глас в течение на много години, колко надалеч ме бе отвеждал от всичко ценно и важно за другите, които не бяха белязани! Колко дълбоки и необикновени самотни блаженства бе пораждал и колко дълбоко ме бе хвърлил в страдание и раздвоение той, вълшебният глас, опасната песен на един по-възвишен живот, на човечество с повече благородство, отколкото ни е вродено! В спор и смразяване с цялата действителност, той ме бе водил до леденостудена, вече неизлечима самотност, до отвратителни бездни, на себезпрезрение, до божествени превзетости на благочестивост. И ако днес под все по-гнетящата тежест на моя живот се спасявам при хумора и наблюдавам така наречената действителност откъм смешната ѝ страна, пък било и само за краткия час на някакво междинно стъпало, то и това не е нищо друго освен едно „да“ за онзи свят глас и опит да се прехвърлят за мигове ломливи въздушни мостове над бездната между него и действителността, над бездната между идеал и опит. Трагизмът и хуморът не са противоположности; или нещо повече, те са противоположности само затова, защото едното толкова неумолимо подтиква към другото.

Когато на следната сутрин подир късна закуска намерих градчето Тутлинген видимо доста загубило очарованието си, причината не беше само в мен и моята неспособност в утринните часове да харесвам света; солидни свидетели ми потвърдиха, че Тутлинген, общо взето, по-скоро може да бъде наречен безцветен град. Не се разтревожих от

това, отново тръгнах по пътя към онези води — и към островърхите фронтони, намерих всичко на своето място, само не и луната, не и благодатта на отминалия нощен час. Значи бях пристигнал тук тъкмо в подходящия момент, в един безкрайно рядък, благословен час, когато Тутлинген се бе превърнал в тайнствен, приказан град. Сега беше лесно да се напусне селището; купих си сандвич, взех сиамския си куфар от гаровия гардероб и доволен се качих във влака, в препълнен неделен влак, който навлизаше в красивата долина на Дунав. Видях Бойрон и Варенваг при ясна слънчева светлина, изпитах силно желание да сляза и неусетно да се приближа до тези примамливи места, знаех обаче, че моят приятел в Блаубойрен, разочарован от вчерашното ми неявяване, ме чака трескаво, и си наложих да продължа. Но влакът навлезе в гъста мъгла, при някаква извивка на долината синевата и слънцето изведнъж се загубиха, по гарите едва можех да разчета имената на селищата. Сиво и мъгливо беше в Блаутал, където пристигнах в ранния следобед. Тогава се зададе, с минута закъснение, скъпият ми приятел, дотичал откъм широката безцветна улица, която водеше към малкото Блаутал и към тайните на Блаубойрен, но тя не даваше възможност на пришълеца дори да предположи за тях.

Ето че стояхме един срещу друг, гледахме се в лицата, които с годините не бяха станали по-хубави, и вярвам, че и двамата изпитвахме дълбока и искрена радост. Най-малкото за мен, който от двадесет години постоянно живеех далеч от родината на младостта ми, беше необикновено приятно и сгряващо от време на време да виждам, че в действителност още има неколцина, които са били момчета заедно с мен, назовавали са ме с ученическото ми прозвище и които с нищо не мога да заблудя. И колко вълнуващо и жалко е всеки път да установяваш, че хората, които си познавал от ранна младост, съвсем не се променят! Така беше и с моя приятел. Нашата дружба водеше началото си от времето, когато бяхме четиринадесетгодишни, и в моите представи той продължаваше да живее с тогавашното си момчешко лице, а сега стоеше пред мен и бе дошъл с угрижената стъпка на професор, имаше големи мустаци, някак хлътнали бузи и леко посивяла коса, но всичко това не можеше да ме измами и да ми импонира — и до гроба той ще бъде мой съученик и за мен приблизително на петнадесет години, а сигурно и аз за него.

Отразяваше ми се благотворно отново да установя това и в добро настроение ние тръгнахме по сивата улица надолу към долината, веднага подехме разговор и неусетно стигнахме до приятното градче, пълно със замислени стари къщи, с фахверкови^[12] фронтони и богаташки покриви и отвъд него до тихи манастирски постройки. Тогава изведнъж отново се сетих за красивата Лау, припомних на моя приятел историята ѝ и нейния каменен басейн в избата на калугерския двор и му казах, че за мен най-важното в Блаубойрен е да видя тази изба и този басейн и нека в подходящ час ме заведе там. Но приятелят ми не знаеше нищо за избата и за басейна и аз вече почнах да се съмнявам дали те не бяха просто хубава измислица на Мьорике. След това срещнахме един човек и не щеш ли, разбра се, че той бил домакин на манастира и същевременно уредник на музейната сбирка, грижлив пазител и познавач на забележителностите на Блаубойрен. Изложих пред него горещата си молба, описах му точно положението по новелата на Мьорике и тогава лицето му просия. Да, имало такава мазе, такава изба, и подземен поток го свързвал с Блаутопф и щом намерел време, щял да ме заведе. Уговорихме час за другия ден и се срещнахме в бившия манастир, където живееше моят приятел, посрещна ни домакинята и веднага поднесе обяд, за който ме бяха очаквали. Имаше швабска картофена салата и хубаво леко вино от Безигхайм и едва сега се почувствах в Швабия, бях в родината, аз самият говорех на швабско наречие, не бях никакъв господин, който само минава оттука, а брат, и престанах да бъда глупаво изолиран, питах за едно или друго и ми разказваха за съученици, за бивши учители, за синовете и дъщерите им. Сина на някогашния ни директор на гимназията срещнах като преподавател в манастира, и друг съученик очакваха за утре — бил селски пастор, а синът му учел тук. Наблюдавах моя домакин как замислено се храни, обърсва мустаци и се обръща към жена си делово и с достойнство, виждах ситните бръчици около неговите очи, но всичко това не му помагаше — за мен той си оставаше момчето Вилхелм.

В Блаубойрен прекарах два дни в новата, архитектурно ужасна пристройка на манастира, но на мен тя много ми домиля. Не във всички часове се чувствах добре, в нощите понякога лежах без сън и усещах различни смущения, с неудоволствие мислех за предстоящото в Улм, със страх за моята постница на юг, понякога просто със завист

гледах на приятеля си — той имаше служба и разумна дейност и всеки ден трябваше да изпълнява задълженията си, — но всичко това минаваше само между другото, не беше важно, докато останалото бе много важно и хубаво. Чудесни бяха няколкото срещи с ученици от манастирското училище, за които бях един вид забележителност; защото аз самият, бивш ученик от същото училище, след като петнадесетгодишен не издържах дълго и избягах от манастира, в спомените на някои и досега бях включен в разбойническите истории за това учебно заведение. Но как стояха нещата сега? Тези млади, хубави момчета, с гладки, приятни детски лица, действително ли са на толкова години, на колкото бяхме ние някога като ученици в манастирското училище? Беше ли възможно и зад техните чела и русите момчешки перчеми да дълбаят същите остри проблеми, каквито някога и у нас, имаха ли същата склонност към диалектика и философстване, същите пламенни идеали? И моят приятел бе на мнение, че сегашните младежи, чийто живот в това учебно заведение впрочем беше доста по-лек от нашия, имали много по-малко проблеми и живеели по-удобно от нас. Но докато изричаше това, моят мил Вилхелм вече не беше петнадесетгодишният, а и аз не бях и около очите ни се събираха много бръчки и среброто в нашите коси блестеше безсрамно.

Красива и важна бе първата ни разходка до Блаутопф, под дърветата по приказните води плуваха жълти листа, бентът и потокът бяха пълни с патици и гъски, дълбоко под водите стоеше красивата Лау и когато изплуваше, усмивката ѝ разливаше синева, самотен и безнадежден, наблизко се издигаше вълнуващо забавен паметник на някогашен крал. Всичко миришеше на роден край, на швабско, на ръжен хляб и приказки, и отново ми беше чудно колко малко този възхитителен, жив и крайно самобитен пейзаж се познава от новите немски художници. Лау се криеше навред, навред ухаеше на младост и на детство, на мечти и на меденки и не по-малко на Хьолдерлин и Мьорике, а за това, че тук нямаше техни паметници, можех и да не съжалявам. Беше понятно — швабите винаги са имали повече поети, отколкото крале.

А каква беше нашата разходка до „Ноненхоф“! През старо стълбище водачът ни въведе в здрачно сводесто преддверие и оттам във висока, солидна и красиво иззидана изба, показва ни небесните

посоки и откъде идва подземният поток и след като не можех повече да чакам, попитах за открития извор; тогава той освети с джобно фенерче един ъгъл на величественото помещение и се откри обичайна грубоватост, а именно циментирано място, още сравнително ново, с гладка циментова замазка. Ето къде беше басейнът на Лау! Под това проклето циментово петно избликваше тайнствената студена струя, тук бе плувала красавицата, полюшвайки се до гърди във водата. За щастие тези майстори строители бяха оставили поне, една кръгла дупка в цимента, покрита със също така циментов капак, който отместихме; и тогава на слабия лъч светлина тайнствената вода заблестя леко, докато мълчаливо отново закрихме дупката, както се покрива опозорен труп.

Не говорихме за това дали сега швабите и другите съвременни хора наистина са съвсем забравени от боговете, дали действително не знаят какво съкровище притежават чрез Лау и Мьорике и всички чудеса, на които никой немски край не е толкова богат, колкото Швабия. Оставихме тези заплетени въпроси без обсъждане и бяхме склонни да се радваме на това, което още съществува в Блаубойрен като древно съкровище и още незациментирано наследство, а за щастие то беше много. С любов разгледахме и посетихме всичко — прочутия олтар, дърворезбата, съпрестолието в църквата, очарователните сводове, колонната зала, гробниците. И в нощта, когато задряхах за кратък четвърт час, не сънувах Лау, която доплува в басейна и се чуква с глава в циментовия капак, а нещо безкрайно по-свидно, което не мога да доверя никому. За нас приятелите всъщност Блаубойрен още дълго не можеше да се изчерпи и след като бяхме посетили паметниците от по-благочестиви времена. Имаше едно средновековие, което ни беше по-близко и не по-малко привлекателно, това бе нашата младост, и сега съзерцавахме реликвите от онова приказно време, милите смешни снимки на класа, на които мен, изплъзналия се оттук, вече ме нямаше, класните стаи, спалните и трапезариите за учениците, а и писмата от особено скъпи другари от младостта, поради което на приятелите ни в Алтенбург и по улиците на Цвикау сигурно ушите им са горели.

Според моя опит швабските теолози и филолози проявяват склонността да закъсняват, когато трябва да вземат влак, но в последната секунда все пак го улавят. Така се случи и с нас, след като

ужасяващо бързо бяхме преминали средновековието и аз трябваше да пътувам до Улм за литературното четене. На косъм не изпуснахме влака и при това стигнахме на гарата, без тържествено да се сбогуваме. Пристигнах в Улм с падането на вечерния здрач.

А сега се сетих, че забравих да разкажа за едно малко преживяване от времето в Баден. Именно там веднъж в чакалнята на лекаря се запознах с човека от Улм, който ме покани, когато отида в града, да отседна в дома му; ето че сега стоеше на перона заедно с един мой стар познат, който някога, преди повече от двадесет години, за пръв път ме бе развел из този град. Попаднах в приветлива къща, с деца, с мили хора, тук не беше чужд край, още бях в Швабия. Но в замяна вече трябваше да се заема с изпълнение на задължението си. Едва пристигнал, следваше да се преоблека и да помисля за моето литературно четене, а не го правех с удоволствие, независимо че и тук не бях в състояние изцяло да открия причината за държането ми. Все пак не бива да си спестя подредането поне на осъзнатите от мен причинни нишки, доколкото е възможно.

По отношение на публичните литературни четения имам не само ония леки за преодоляване задръжки, каквито от време на време изпитва всеки, живеещ в самота спрямо светските начинания, но тук се натъквам на принципни, дълбоко закотвени безредици и разломи. Те се дължат, казано твърде накратко и грубо, на моето недоверие към литературата изобщо. И ме мъчат не само когато чета пред публика, а много повече, когато работя. Аз не вярвам в стойността на художествената словесност на нашето съвремие. Наистина съзнавам, че всяко време трябва да има своя литература, както и своя политика, свои идеали, свои моди. Но все пак никога не мога да се избавя от убеждението, че днешната немска литература, действително интересна и наситена с проблеми, е нещо преходно и безнадеждно, посея, израсъл на плитка, лошо обработена почва и едва ли годен да съзрее и да даде богата и дълготрайна реколта. Вследствие на това опитите на съвременните немски писатели (естествено, включително и моите собствени) за живи изваяния, за истински творби винаги възприемам само като някак епигонски и недълговечни; смятам, че навсякъде долавям мъждеене на шаблони, на образци, които са помъртвели. Напротив, стойността на преходната литература, на една станала проблематична и неуверена поезия виждам в това изповедно да

изразява собствената си беда и бедата на своето време с възможната искреност. Ето причината, поради която от много хубави и правдиви произведения на днешните писатели не мога вече да изпитам наслада и да ги приема, докато към някои твърде сурови и безскрупулни изяви на най-младите, също като към опит за безусловна откровеност, храня симпатия. Този разлом минава и през собствения ми малък свят и литература. Обичам немските писатели от последната велика епоха до 1850 година, обичам Гьоте, Хьолдерлин, Клайст, романтиците от все сърце, за мен техните произведения са неподвластни на времето, винаги отново и отново чета Жан Паул, чета Brentano, Хофман, Шифтер, Айхендорф, също както винаги отново и отново слушам Хендел, Моцарт и цялата немска музика до Шуберт. Тези произведения са неизменно съвършени, също и там, където отдавна вече не изразяват нашите чувства и проблеми, те са завършени като изваяния, не са откъснати от времето поне за още неизброими съвременници. По тези произведения се научих да обичам поезията, мелодиите им са напълно естествени за мен както въздухът и водата, техните образци придружаваха моята младост. Но от дълги години вече зная, дори много добре, че е безполезно да подражаваш на такива прелестни образци (макар все отново и безнадеждно да се опитвам), зная, че стойността на това, което ние, съвременните автори, пишем, не може да бъде във вероятното възникване за днес или за по-дълго време на форма, на един стил на класика, че в своята беда нямаме друго спасение освен възможно най-голямата откровеност. Между това изискване за искреност, за изповедност, за пълно себеотдаване и другото, овладяно от нас още в младостта ни изискване за красив изказ, между тези две изисквания отчаяно се люшка насам и натам цялата поезия на моето поколение. Защото, макар да бяхме готови за крайна откровеност чак до саможертва, къде намирахме израз за нея? Нямаше го нито в езика на нашите книги, нито в езика на училището, а почеркът ни беше оформен отдавна. Единични, пълни с отчаяние книги, като „Ессе homo“ на Ницше, сякаш показваха някакъв път, накрая обаче те показваха още по-ясно безпътицата. Струваше ни се, че психоанализата е едно помощно средство и тя донесе напредък, но още никой автор, нито психоаналитик, нито школуван в анализата поет, не е освободил този вид психология от бронята ѝ, изградена от

прекалено тесен, прекалено догматичен и прекалено суетен академизъм.

Стига, проблемът е достатъчно тълкуван. Щом аз като писател, поканен да чета от моите ръкописи, застана с лист в ръка пред хората, този проблем ми се изпречва в концентрирана форма, превръща страниците в ръката ми в нещо ужасно, прави два пъти по-силна изгарящата ме жажда за откровеност, без съобразяване с красотата. В такъв час най-бих искал да угася светлините и да кажа на хората: „Нямам какво да ви прочета, нямам и какво да споделя, освен че се старая да се избавя от лъжата. Помогнете ми в това и нека си отидем вкъщи.“

Но въпреки тази мъчнотия извеждам докрай почти всички от малкото литературни четения, за които съм допуснал да бъда уговорен, и уредниците им са донякъде доволни. Всеки път обаче се учудвам, че незначителното усилие да чете на глас в продължение на един час толкова много уморява човека, често може да го изтощи до рухване.

Ако един абстрактен или идеален поет седне пред абстрактна или идеална публика, тогава работата изобщо не върви, тогава начинанието става просто трагично и може да приключи само със себеунищожението на поета или с убиването му с камъни от слушателите. В света на практиката все пак всичко изглежда някак по-различно, тук има поле за малки хитрини, тук преди всичко е мястото на стария посредник между идеал и действителност — хумора. В такива вечери аз си служа много с него, с хумор от всякакъв вид, особено с хумора на отчаянието. Нека се опитаме да получим съкратена формула за това пречупване на чистите лъчи, за измамното нагаждане към действителността!

И тъй, изправя се един поет, който дълбоко се съмнява в себе си и в стойността на своите поетически старания, пред зала, пълна със слушатели, които от своя страна ни най-малко не подозират заплетените процеси в душата на господин четеца. Какво ще улесни този поет все пак да прочете своите страници, вместо да избяга от залата и да се обеси? Това става възможно преди всичко поради суетността на поета. Макар да не може да възприеме сериозно нито себе си, нито публиката, пак е суетен, какъвто е всеки човек, дори и аскетът, и този, който се съмнява в себе си самия. Не казвам това, за да кокетирам, вярвам в умението си, когато се наложи, да се абстрахирам

от моята личност и да бъда извън обичайната за Европа мярка: по-добре от всеки друг познавам състоянието, в което вечно личното в нас гледа на смъртното „аз“ и одобрява неговите премятания и гримаси, обзето от състрадание, обзето от присмех, обзето от равнодушие. Как иначе бих стигнал до това да изоставя своето „аз“ на присмеха на познанаещите читатели? Но тъкмо защото в тази точка познанията ми са над средното равнище, и често са стигали до границите на поносимото, тъкмо затова сравнително хладно мога да сложа в сметката суетата на писателите. Тя е по-голяма, отколкото следва да се очаква у човек, склонен към размисъл, но и възгледът, че дарованието на мислителя и суетността се изключват взаимно, също е заблуда. Напротив, никой не е по-суетен, никой не жадува за отклик и потвърждение повече, отколкото тъкмо човекът на духа и всъщност той страшно се нуждае от отклик и потвърждение. Суетността, затаена у мен, не е по-мощна, отколкото у който и да е друг поет, но във всеки случай е с различни конски сили, сега ми помага в отчаяното положение пред публиката, на която собствено нямам какво да дам, докато тя очаква придобивка. Нещо в мен, нещо, което на две трети се състои от суета, се противопоставя на това да се изложи пред насъбраните в залата хора и да призная, че ми липсва стойност. Нещо в мен самия поражда желанието ми да принудя тази човешка тълпа не да извърши дела, не дори да ръкопляска, а да внимава, безмълвно да слуша моите идеи и стихове, чиято цел и смисъл на целта са в пълна противоположност с разбирането на публиката. И така, аз се пренапрягам, стискам зъби и тъй като в духовните неща отделният човек винаги е по-силен от масата, спечелвам борбата. Слушат ме мълком, създавам впечатление на човек, който действително има какво да каже. В продължение на един кратък час това може да се осъществи, после трябва да спра, после съм уморен.

Но да се закрепя на мрачната повърхност в света на практиката, ми помагаше не само моята глупава суетност, животинската и свръх всичко смешна вострастеност към собствената личност. Помагаше ми публиката и моето отношение към нея. Тук има една точка, по която съм по-силен от много мои колеги. Публиката ми е напълно безразлична. Дори и да възникне нещо най-неприятно между мен и нея, съвсем да се проваля и да бъда освиркан, това много малко би ме засегнало. Някой вътре в мен живо ще участва в освиркването. Не,

хората, които седят в залата, нито ми вдъхват страх, нито пък очаквам много от тях. Вече не съм млад и добре разбирам това. Зная сравнително точно колко от тези слушатели после лично или писмено ще ме безпокоят със собствените си чисто егоистични работи. Познавам този род хора, които правят дълбок китайски поклон пред прочутия гост, а зад гърба му плюят жлъч. Познавам и рода на честолюбивите, които дълго несмутими хвалят и изразяват уважение някому в лицето, като употребяват най-силните суперлативи, но стига да забележат, че на старанията им не се отвърща със същото, мигновено обръщат гръб. Познавам също и злорадството, с което духовно бедният човек на драго сърце установява, че обществениците и творците също са хора, имат по нещо комично в себе си, проявяват суетност или стеснителност. Всичко това ми е известно, не съм вече новакът, който си въобразява, че заради него, заради необикновената му личност хората са се стекли тук. Зная също така, че би могъл да ги привлече и някой квартет от изпълнители на тиролски мелодии. Зная, че една реч на Лудендорф би привлякла сто пъти повече хора, някакъв боксов мач — хиляда пъти повече. И понеже аз самият и за собствената си персона живея извън бюргерското общество, в което се появявам само като гост, вниманието на това общество или успехът в него (доколкото първичната ми суетност ме тласка натам) могат да ми бъдат напълно безразлични. Тук на моя страна са всички предимства на човека, който е аутсайдер и еремит и живее винаги с единия крак в Индия, комуто нищо не може да бъде дарено или отнето, и аз съзнавам тези предимства.

Но това, което ми дава възможност от време на време въпреки най-силните възражения и задръжки да осъществя едно литературно четене, не е нито подтикът на суетността, нито аутсайдерското равнодушие към самата публика. То е, слава богу, нещо друго, нещо по-добро, единственото добро, което съществува, именно любовта. Като че ли така се отрича всичко, което казах за собственото си безразличие спрямо слушателите, и все пак е вярно. И тъкмо докато се спасявам от публиката с мъдростта, извлечена от опита, с низкото и някак жалко равнодушие, също придобито от опит, с толкова по-голяма любов, с толкова по-горещо старание се обръщам към отделния човек, ако този отделен човек е човек, когото обичам. Ако отделният човек, когото обичам и за когото на драго сърце се старая, действително седи

в залата примерно в образа на един приятел, тогава се обръщам главно към него, просто насочвам цялото си литературно четене към този човек. Но ако го няма и не зная нищо за него, то пак си измислям и по вълшебен начин го привличам пред зора си или си представям някой далечен приятел, една любима или моите сестри, един от синовете ми или някъде из залата избирам нечие лице, което ми е симпатично. Вкопчвам се в този човек, обичам го, насочвам към него цялата си топлина, цялото си внимание, всичкото старание, за да бъде разбран. И това е талисманът, който ми помага.

В Улм тази работа не беше трудна. В залата не само имаше няколко приятелски и познати лица, но изобщо бях сред приятели, бях си в Швабия, у дома, и затова не ми беше тежко. Седяхме в много хубава сграда — музея на града, чийто ръководител бе организиран вечерта; той ме покани на другия ден да разгледа музея и заедно с неколцина други дойде у моите приятели, където гостувах, на чаша вино, за да прекараме забавно няколко часа и за да не остане неприятен отзвук от малко проблематичните произведения, които прочетох. Бях много уморен, но и радостен, че всичко отмина.

А сега ми оставаха почти два дни за Улм и можах да установя, че паметта за приятни неща, дори у ония, които се смятат надарени и възпитани да запазват хубавите си спомени, е нещо съмнително. Защото още някога като млад човек бях разглеждал този необикновено красив и самобитен град и много неща бях забравил. Не бях забравил градската стена, месарската кула, не бях забравил и олтара в катедралата, и кметството, всички тия картини у мен се натъкваха на споменни представи и малко се отклоняваха от тях; сега се прибавяха и безброй нови образи, които виждах сякаш за първи път: стари, изкорубени и приведени рибарски къщи край тъмни води, малки, сякаш за джуджета къщи по градския вал и горди бюргерски домове в улиците, тук оригинален фронтон, там — благороден портал. Но освен това аз, не особено чувствителен по отношение на вече прославеното и класифицираното, възприемах тук с прежната радост и много дреболии: едно куче булонка, швабски лица зад полудръпнатата завеса на прозорец, отрупани с всякакви дреболии, вече някак коледни магазинчета за илюстрирани картички и още нещо, което всякога приковаваше вниманието и за мен бе неизчерпаемо — фирмите. В чужд град винаги изпитвах необходимост и удоволствие да чета имената

и презимената по табелите на магазините и занаятчийските работилници, също както в романите, които четях, винаги намирах имената за много важни и често са показателни. Всеки път ми се виждаше забележително и дълбоко преживяване да срещна името, което знаех само от някакво литературно произведение, за пръв път и в живота. Така някога в Елзас преди много години възприех малко със страх името Арбогаст, това красиво, приказно име, за което дълго време вярвах, че е нарочно измислено от самия Мьорике в неговата новела за съкровището. При четене на фирмените надписи човек узнава не само дали един град е населен повече с католици или протестанти и дали има много евреи, или не, тъкмо по католическите лични имена може да се съди за духа и произхода на населението, за предпочитанията му и за неговите светци-закрилници. И навред звучеше сочното родно швабско наречие, навред чувах думи, които отдавна не бях слушал — „туйто, туйто“ и „нал' тъй“. Това е както когато отново неочаквано срещнеш варовика или пясъчника, дърветата и цветята от света на спомените и както когато изведнъж те облъхне мирисът или усетиш вкуса на някаква вода, на вино, ястие, ябълка или опият, които не си усещал от години, а те са свързани с хиляди безименни възпоминания. Тук се носех сред такива аромати, сред облаци от анонимни спомени. Разказвах ми вицове и истории от Улм, междувременно седях при децата на моите домакини, показах им приказката, която вчера бях чел на слушателите, беше в ръкопис и илюстрирана с малки цветни картини, в годините на инфлацията точно този вид картини ми помогнаха да си изкарвам прехраната. Един следобед прекарахме при професор Баум в неговия улмски музей; напълно си заслужаваше човек да го види.

Пих кафе и ядох сладкиши у оня познат, който някога, в младостта ни, за пръв път ми бе показал Улм, в уютен дом, пълен с красиви и забележителни неща. Там ми се случи отново усилено да се занимавам с Мьорике, тъй като моят познат притежаваше множество спомени от поета, книги, в които той бе правил свои бележки и бе подчертавал любимите му пасажи, записки за семена, които на следващата пролет искал да насади в градината си: сред тях имаше малко зеленчуци и значително повече цветя; излезе наяве и една бродирана на етамин прастара пътна чанта, с която господин пасторът Мьорике някога предприемал пътуванията си. Тази къща бе побрала

едно малко богатство и то се съхраняваше на подходящо място. Влязох в дома преуморен, нервен и разстроен — защото, макар вече почти да не познавам истинското доброразположение на духа, по време на пътуване се чувствам още по-зле, — а тук бързо ми олекна на сърцето и ми беше приятно.

Последната вечер в Улм, докато се приготвях да си легна, премислях едно и друго от случилото се при пътуването ми из Швабия, мислех за Зинген, за Тутлинген, за Блаубойрен, за Улм, за красивия музей и изведнъж ми хрумна колко много всичко това стои под знака на миналото, колко много покойници бяха се произнасяли заедно с живите и дори как най-живи от всичко тук бяха мъртвите. Това беше Хьолдерлин, в оня миг при къщите с фронтоните, в Тутлинген, това беше Мьорике, с красивата Лау, тук често си спомнях и мислех за Арним и за пазителите на короната, мислех и за майсторите на всичките олтари, църковни тронове, гробници, прекрасни постройки. И също така при това пътуване всякога и навсякъде с мен имаше мъртви, нещо повече — безсмъртни. И всички тези отдавна угаснали хора, чиито слова бяха живи за мен, чиито мисли ме възпитаваха, чиито произведения правеха сивия живот хубав и приемлив, не са ли били до един особняци, болни, страдащи, трудни хора, творци по неволя и злочестие, не от щастие, строители от отвращение към действителността, а не от съгласие с нея? Наистина ли гражданите от средновековието, които в последна сметка са били пекари и дребни търговци и доволни, здрави, заможни хора, са строили и искали да строят такива катедрали? Не са ли били принудени за това от неудовлетвореността на другите, на малцината? И ако действителността има право, ако нашего брата е, тъй да се каже, беден неврастеник, ако е по-добро и правилно да бъдеш гражданин, баща на семейство и данъкоплатец, да правиш сделки и да създаваш деца, ако за хората фабриката, автомобилът и кантората всъщност са нормалното, истинското, съобразеното със смисъла, защо тогава те уреждат музеи? Защо са поставили хранител на музейна сбирка да пази блаубойренския олтар? Защо подреждат големи витрини, пълни с рисунки и графики, и дори изразходват за тях много държавни средства? Защо са тия смехории, тази шутовщина, тези болнави игри — да се обожават, събират, опазват, излагат произведения на жадни за утеха художници, да се четат реферати за тях, ако в тези зальгалки

няма и частица от същественото, от смисъла, от истинската стойност на битието? Защо гражданите на Улм се гордеят с добре запазения старинен облик на града, вместо да срутят всичко отколешно и на мястото му да построят фабрики и къщи за наематели? Защо фабрикантите, когато излязат от канторите и колите си и поискат да преживеят някой приятен час срещу парите, които са спечелили там, си купуват илюстрирани книги за стари манастири, творби на починали майстори, които приживе никога не са притежавали и хилядна част от днешната цена на една своя картина? Защо най-високата похвала, която чух тук, в Улм, за модерната архитектура от наше време, бе тази, че тя толкова деликатно е прилегла към стария облик на улиците? И защо трябва всичко, което възниква в настоящето, да е тъй грозно? От Цюрих до Улм, доколкото земята е променена и обработена от човешка ръка, нямаше нищо по-красиво от няколкото малки острова със стари постройки. Всичко останало беше гари, фабрики, къщи за наематели, магазини, казарми, пощенски палати, всяка, както и всички други — грозна и безнадеждна, пригодна само да отвращава и да настройва самоубийствено хората!

Поставям моите въпроси не за да си изясня причините за тази грозота и безнадеждност, не ме интересуват нито прирастът на населението (който трябва да бъде ограничаван с всички средства, вместо държавата и обществото да го насърчават), нито законите на икономиката (те са били същите и по времето, когато са строени готическите храмове, и сега), но ме привлича единствено въпросът: Ти, безумни писателю, действително ли си обезумял от своето пътуване? Само затова ли си болен и изстрадваш живота и често едва можеш да кретаеш в битието, защото си пропуснал да се пригодиш към действителността „такава, каквата е“?

И отново, макар да бях готов да мисля делово за собствена сметка, трябваше да отговоря, както често съм си отговарял: не, ти имаш хиляди пъти право с твоя протест срещу този отвратителен свят „такъв, какъвто е“, ти си прав дори да умираш и да се задушаваш в този свят, вместо да се пригаждаш към него.

И отново долових потръпването между двата полюса, над бездната между идеал и действителност, между действителност и красота, усетих полюшването на въздушния мост — на хумора. Да, с хумор можеха да се понесат и гарите, дори и казармите, дори

литературните четения. Със смях, с несериозно вземане на действителността, с постоянното убеждение, че е разрушима, тя можеше да се понесе. Някога машините бясно ще се нахвърлят една срещу друга, арсеналите ще се освободят от своите вехтории и някога там, където днес се издигат големи градове, отново ще расте трева и ще се промъкват невестулки и златки. Не, на този смешен свят не бива да му се отдава почитта да бъде приеман сериозно!

Сбогуването беше на другия ден, след като се наобядвахме. Обещания за ново посещение, качване във влака. Тази вечер, някъде след девет часа, моето второ литературно четене вече ще е отминало и за няколко дни ще съм свободен. Ех, тези гари! Тези мръсни и мрачни халета, тези стълбища, претъпкани от нещастно забързани, влачещи багаж, наплашени хора, тези тъпи бариери по пероните, тези жалки къщички, в които стои човек с пенсне на носа и събира билетите! Да не се приемат сериозно!

В Аугсбург хотелският автобус ме стовари пред една стъклена, въртяща се врата, зад която звучеше музика, с каквато съпровождат сервирането на чай. Това е едно смешно изобретение на днешните хора и в няколкото минути на спокойствие и ободряване да не трябва да говорят, да внимават, да мислят, да не стигат до себе си. Обадих се на рецепцията, помолих за стая, едно момче тръгна с мен, наоколо всичко беше много модерно: ресторантът, фоайето, гардеробът. Момчето ме изкачи до първия етаж, отвори вратата на асансьора и неочаквано се озовах в просторен стар палат, смълчани княжески коридори, високи, масивни врати, над всяка дърворезба изрисуван герб — феодално стълбище. Пред мен бе отворена вратата на висока хубава стая, прозорецът гледаше към зелена зимна градина. Зарадван, аз се настаних в най-оригиналния и най-хубавия хотел, който някога съм намирал в по-голям немски град. Телефонът в стаята беше единственото, което ме смущаваше, тези апарати са опасни. Е, в случай на нужда можеше да се изключи или да се строши. Но най-напред си послужих с него и съобщих на моя работодател, че артистът за вечерта е пристигнал. После си починах, извадих някои неща от багажа, преоблякох се, поръчах да ми донесат малко мляко и коняк. В джоба на палтото ми беше „Симплицисимус“^[13] и прочетох там едни и от пътеписите на Рингелнац, които много харесвам, но после, когато се похлопа на вратата и дойдоха да ме вземат за четенето, забелязах, че

доста време съм спал. Беше късна и студена вечер. През широка горда улица ме заведоха в някаква концертна зала, този път съвсем не смогнах да възприема обстановката и да пусна в движение обичайния психологически апарат, много скоро обаче успях да уловя в тълпата едно лице, към което да се обръщам, и така смело четях своите творби, от време на време отпивах по глътка от чудесната вода и цялото мероприятие завърши, преди всъщност да стигна до усещането за вътрешен протест срещу него. Е, това можеше да ми бъде само приятно. Отидох в моята гардеробна, навлякох палтото си, запалих пура. Тогава надойдоха хора, придържах се към обичайните любезности, в действителност се радвах, че в този град не познавам никого. Но ето че пред мен застана една дама с румени бузи, усмихна се и каза на швабско наречие: „Е, какво, вече не се ли познаваме?“ Произлизаше от Шварцвалд, от моето родно градче, и беше съученичка на сестра ми. А зад нея се появи дъщеря ѝ, хубаво, доволно момиче, също с цъфтящи бузи, и ние се разсмяхме и решихме да прекараме заедно още известно време от вечерта. Скоро обаче сам забелязах, че тази вечер съм малко разсеян. Някакъв господин постави пред мен една от моите книги с молбата да напиша посвещение на жена му, в същия момент помислих за Нюрнберг и че сега за щастие ми остава още да стигна само до този град, и вече написах нещо върху книгата на мъжа и му я подадох с вежлива усмивка, той я пое, прочете и ми я върна обратно. Бях написал: „За спомен от вечерта в Нюрнберг“. Написаното трябваше да се изтрие и промени. Тогава отидохме в моя хотел на чаша вино и жената от Калв заговори за града и одумахме всички негови жители, за които можехме да си спомним, а дъщерята седеше и ни намираше нас, старите хора, забавни; неочаквано се присъедини още един, който беше от Нойенбюрг, и видях, че все още се намирам в Швабия. Късно се заизкачвах по княжеското стълбище към моята стая. Собствено беше дори много лесна работа да си изкарваш хляба с такива литературни четения. Впрочем не хлябът ми липсваше, а въздухът, този въздух, който е въздухът на възможността да се живее, на доволството, на вярата в собствената професия и в собственото дело, такъв въздух не лъхаше и в Аугсбург, и тук не го получих като хонорар. Напротив (и бог затова е снабдил тенорите и виртуозите с този гениален излишък от самочувствие), щом човек обикаля градовете като рецитатор на

забавни литературни вечери, като тенор и странстващ бард, тъкмо това е най-подходящата възможност един самомнителен артист, убеден в своята значимост, да се увери в обратното — че не е необходим, че неговата личност и неговият специален номер са съвсем без значение. Все едно дали хората от литературното дружество слушат Томас Ман или Герхарт Хауптман, дали слушат барон Мюнхаузен или тенора Хесе, дали някой берлински професор им изнася доклад върху Омир, или мюнхенски професор върху Матиас Грюневалд — всичко това е съвършено безразлично, всеки от тези специалисти е само черта в десена, нишка в тъканта, десенът се нарича духовна индустрия, а тъканта — просветно начинание и няма никаква стойност нито в своята цялост, нито за един от отделните специалитети. Господи, не ме оставяй да загубя чувството си за хумор, отреди ми още малко да поживея! И ми дай да участвам с труд в някакво дело и в нещо, което има повече смисъл и по-голяма стойност от този панаир! Нека като най-незначителен слуга да допринеса за това най-после Германия отново да затвори държавните си училища и Европа да действа енергично за намаляване цифрата на ражданията. Дай ми вместо парите за тези четения, вместо почитта, вместо ласкателствата повече въздух за дишане!

Скептиците уверяват, че никога човек не е умрял от сломено сърце. Те също така биха отрекли, че един литератор би могъл да умре от недостиг на въздух. Като че ли литераторът не може да диша всичко и от всеки газ, и от всяка воня дори да дестилира някой фейлетон.

На другата сутрин времето беше хубаво и когато излязох да поразгледам Аугсбург, установих, че този ден има пазар. Никога не съм изучавал обстойно история, а всичките си познания съм получил от писателите и така както за тайните на Блаубойрен посредством Мьорике бях по-добре осведомен дори от тамошните професори, така и за Аугсбург бях най-добре подготвен чрез спомена за пазителите на короната от Арним, за Нюрнберг — чрез Вакенродер и Е. Т. А. Хофман. Не е необходимо да уверявам, че Аугсбург е много хубав град. Но там срещнах нещо, което необикновено ми хареса и ми се отрази благотворно. На седмичния пазар, където бяха изложени въодушевяващи количества масло, сирене, плодове, салами и други такива, видях много селяни и особено селянки, дори и няколко деца, всички облечени в старите неподправени народни носии. На първата,

която съзрях, едва не се хвърлих на врата от радост, дълго бродих подир нея из старите малки улички. Елече от материя на дребни цветчета, оригинално бухнати и след това пристегнати с шнур ръкави, забавни шапчици — о, как всичко тук оживяваше спомени от детството ми и от пазара за добитък в Калв, където няколко стотици селяни и техните жени, всички до последния облечени в своите носии, се събираха и където селяните от различните краища, от горските и равнинните местности, можеха безпогрешно да се познаят още отдалеч по цвета на кожените им панталони.

Моите последни часове в Аугсбург бяха най-хубавите. Имах щастие в този град, миналата вечер постъпих твърде несправедливо, като го обърках с Нюрнберг. Освен всичко красиво и свидно, което днес срещнах тук, се натъкнах и на друга изненада. В Аугсбург живееше една семейна двойка, която преди четиринадесет години след прочита на моя книга, както ми писа навремето, на първата си дъщеря, родена тогава, бе дала името на героинята от същата книга; сега те се обадиха и ме поканиха на обяд, бяха положили много любезни усилия — първо да ми поднесат изискано и вкусно ядене, а после с помощта на една кола за малко часове да ми покажат най-важното и най-красивото от стария Аугсбург. Макар и много да се срамувах, че всичката любов и вниманието дължах на една книга, която днес вече ми се струва непоносима, прекарах хубави часове. Какви красиви и изключителни неща видях в този приказен град! В сакристията на „Санкт Мориц“ имаше сбирка от стари одежди за богослужение, толкова пищни, че човек мислеше, че се намира в Рим, и съвсем редом с нея в параклис — четирима седящи епископи, не фигури от дърво или камък, а тела, всяка мумия в богат орнат. За мен най-красивото беше желязната врата на катедралата, но друга гледка от тази достолепна църква остана дълбоко в душата ми. Там забелязах мъж с външността на селянин, с широка руса брада, облечен в избеляло зелени дрехи, с раница на гърба. Видях го още на влизане, той пристъпи в църквата непосредствено пред мен, после го гледах да обикаля огромния храм и да търси нещо; когато го намери, коленичи пред един параклис, гологлав, с очи втренчени в олтарния образ, широко разперил двете си ръце с умолително отворени длани, и се молеше, молеше се с очи, с уста, с колене, с прострениите ръце, с отворените длани, молеше се с тяло и душа, сляп и глух за света,

несмущаван от нас, безбожните любопитни в храма, които търсеха да видят тук романски бронз и готически витражи, вместо да търсят бог. Този молец се човек и жените със селските носии са картините, които аз спечелих в Аугсбург за най-съкровения и за най-дълготрайния албум на спомените ми, не златната зала, не гордите фонтани и бюргерските дворци, не и Фуггерай^[14].

Вечерта пътувах към Мюнхен, имах няколко дни за отдих, за да оставя бъркотията от картини да се утаи и да съжалявам, че още ми предстои да отида и до Нюрнберг. Една вечер едва не изпаднах в паника, тогава посетих директора на парк-хотела и понеже по други места на тази земя някога ме бе познавал като приятел на добрите вина, сега му правеше удоволствие да ми поднесе няколко бутилки от своята изба, отбрани стари реколти. И тъй като наистина бях пияч, но несвикнал на големи количества, към края трябваше малко да се напругам; все пак издържах. А — в случай че това не беше приятна измама при веселото настроение, предизвикано от виното — там неочаквано се появи и моят приятел и домакин от Баден на Лимат, усмихна се и се чукна с мен. На другия ден, за да направя и нещо за собственото си образование, отидох в редакцията на един голям вестник, но в тези помещения не се чувствах добре и едва издържах около петнадесет минути. Няма какво повече да разказвам за Мюнхен, там винаги съм бивал с малко неспокойна съвест. В града живеят много хора, които някога са ми били близки и ме познават добре, които обичам, и всъщност всички би трябвало да посетя. Но това би било твърде голямо начинание, а и какво ли ме очаква при него? Тридесет души приятелски биха ме разпитвали дали съм добре, какво правя, доволен ли съм от живота, от здравето, от дейността си и други подобни мъчителни въпроси, а аз бих седял и се усмихвал приветливо и кимал с глава. Но това е тъй страшно уморително. С неколцина от тях, които сериозно мога да причисля към приятелите си, все пак се видях, ала не в техните жилища при жените и сред децата им или на работа, а вечер, приятно събрани само спои в някоя винарна или кръчма, където можехме да разговаряме за икономическия упадък на чаша валдумско или афенталско вино и между другото да говорим за отминалите години, за лета край Боденското езеро, за пътувания из Италия, за загиналите във войната приятели. През тези дни настроението ми не беше особено ведро не само защото толкова много

ми бе дотегнала литературата и бих дал какво ли не, за да не ми се налага да пътувам до Нюрнберг, но и по други причини.

Моето пътуване постепенно се приближаваше към своя край, за шест седмици малко по малко се отдалечих от Тесин и вече се бях промъкнал близо до последната си спирка, все бях на път, без съзнателно да се замислям, сърцето ми бе изпълнено от въпроса: Какво ще стане сега? Какво намери и постигна при своето пътуване? Ще се върнеш ли отново към работата и отшелничеството си, ще можеш ли да стоиш сам в библиотеката с болки в очите, или ще предприемеш нещо друго? И този въпрос все още беше без отговор. Имах литературни четения, наслаждавах се на любов и сърдечни разговори с приятели, тук и там пих добро вино и прекарах в топли, приветливи помещения приятни часове, междувременно преглътнах и някои непоносими неща, а при разглеждането на стари сгради за часове се забравях (най-опияняващото за мен са готическите сводове с мрежеста нерватура), на няколко пъти в миговете на умора от пътуването, когато прекалено много бях бърбил, усещах мимолетен копнеж по моя далечен еремитски дом, ала нищо не се бе променило, нищо не бе сложено в ред. Все повече и повече чувствах бремето на това състояние, така че когато най-после потеглих за Нюрнберг, не бях настроен за отзивчивост и благодарност. Наистина пътувах, но смятах, че сега изкупвам проявения глупав героизъм, след като с една телеграма не се освободих от четенето. Защото Нюрнберг беше голямо разочарование за мен.

Пътувах в мрачен ден, валеше сняг, примесен с дъжд, отново минах покрай Аугсбург, видях катедралата и „Санкт Мориц“ да стърчат над града, сетне се заредиха непознати местности, а последната отсечка от пътя беше през сурово, диво и безлюдно, но величаво пространство с обширни иглолистни гори, снежна буря разтърсваше върховете на дърветата. Беше красиво и тайнствено, ала мен, южняка, ме потискаше и ми вдъхваше страх. Ако продължавам да пътувам така, мислех си аз, ще се редят все повече борове, ще има все повече сняг, ще стигна Лайпциг или Берлин, тогава скоро могат да се появят Шпицберген и Северният полюс. Боже мили, ако пък бях приел и поканата за Дрезден! Не можех и да си го представя. Бездруго пътуването беше достатъчно дълго, ужасно дълго, и се радвах, че стигнах в Нюрнберг. Тайно очаквах в този готически град най-

различни чудеса, надявах се на среща с духа на Е. Т. А. Хофман и на Вакенродер, но от това не излезе нищо. Градът ми направи страховито впечатление, естествено, вината за това носи не той, а единствено аз самият. Видях наистина очарователен стар град, по-богат от Улм, по-оригинален от Аугсбург, видях „Санкт Лоренц“ и „Санкт Зебалт“, видях общината с двора, където фонтанът се издига неизказано красив. Гледах всичко това, всичко беше много хубаво, но и всичко обкръжено от голям, неприятен, пуст търговски град, от шум на мотори, от автомобили, всичко леко трепереше при темпото на едно друго време, което не строеше мрежообразни сводове и не умееше в тихи дворове да издига прелестни като цветя фонтани, всичко изглеждаше така, сякаш в следващия час щеше да рухне, защото вече нямаше цел, нямаше душа. Какви красиви, какви очарователни неща видях в този бесен град! Не само забележителностите, църквите, фонтаните, къщата на Дюрер, крепостта, а също и много други малки случайни неща, които в действителност са ми по-свидни. Една аптека, наречена „Към кълбото“, където си купих нова чашка за промиване на очите, солидна красива стара сграда, където във витрината имаше препарирано малко, едва изпъзляло от яйцето си крокодилче, заедно с черупката, и някои други такива неща. Но това никак не помагаше. Наблюдавах всичко само забулено от ауспуховите газове на тия проклети машини, всичко подкопано, вибриращо от живот, какъвто не можех да възприема като човешки, а само сатанински, всичко готово да умре, всичко готово да се превърне на прах, закопняло за рухване и гибел, отвратено от този свят, отмаляло да стои тук без цел, да бъде красиво, без душа. И приветливостта, с която бях посрещнат от литературното обединение, и почивката подир моето последно литературно четене (може би за дълго време, може би завинаги) не ми помагаше. Всичко беше безутешно: в хотела много силно парно отопление, което през цялата нощ не можеше да се намали, никаква възможност прозорецът, да се остави отворен при шумното улично движение, освен това в стаята имаше един подъл апарат — телефон, който, след безсънната нощ и при яростни болки, на сутринта наруши последния ми час за почивка. Хора, защо ме мъчите така, по-добре ми отредете бърза смърт!

През цялото време наблюдателят в мен възприемаше всяка оценка с присъщото му спокойствие, любопитен дали този път хубостникът ще избухне, или все пак още ще издържи. Наблюдателят в

мен (фигура, която не принадлежи към лицата от този разказ) няма нищо общо със случайните радости и страдания на пътуващия бард, освен че ги отбелязва и присъства, и друг път ще говори по-вещо за тези преживявания. Днес разказваше само пътуващият тенор, случайният човек в мен, който преживява и изстрадва случайното.

Но тъкмо в Нюрнберг, където в собствените си очи изглеждах на деветдесет години и на умирање, където няхах никакво друго желание, освен да се оставя да ме погребат, тъкмо тук общувах главно с млади хора. Един от тях, ученик или студент, след литературното четене ме смути. Помоли ме да му напиша нещо в една книга и тъй като нищо не ми идваше наум (какво ли би трябвало да ми хрумне при тези обстоятелства), той предложи, ако обичам, да му напиша няколко гръцки думи, цитат от Новия завет, който се явявал в моя книга. Повече от двадесет години не бях рисувал никаква гръцка буква; бог знае как този цитат се е появил в творбата ми! Друг млад човек, с когото прекарах по-голямата част от краткия престой в Нюрнберг и на когото се радвах, беше поет. Той бе спечелил симпатиите ми още преди известно време отчасти с една умна статия за творчеството ми, в която много добре излагаше напразността, безполезността на моите поетически опити и нейната причина, отчасти със свое малко стихотворение, герой на което беше поетът Грабе и което беше наистина вълшебно. Обикаляхме Нюрнберг заедно и младият поет, макар да беше въздържател, вечер търпеливо седеше в кръчмите с мен и с приятното лице и тънките си фини ръце в някои моменти ми приличаше на ангел, комуто е отредено да ме пази тук, в този град, от крайности.

Все пак сега бях наистина безпомощен и загубен, само едно ми беше ясно: че колкото е възможно по-бързо трябва да отпътувам. Пък и в Мюнхен имах приятел, един от добрите, на които можеш да се осланяш, комуто телеграфирах, че ми е невъзможно да издържа тук, и го молах да ме чака там със следващия бърз влак. Как да е натъпках вещите си отново в куфара, как да е излязох от хотела, отидох на гарата и потеглих съсипан, но щастлив от избавлението — бях далеч от Нюрнберг, който дори ми изглеждаше обречен на погибел. Това беше добър бърз влак, който до Мюнхен не спря никъде, но пътуването пак траеше много дълго и едва се издържаше, докато пристигнах в Мюнхен деветдесетгодишен, с опустошен мозък, парещи очи и

подкосени колене. Този беше може би най-хубавият момент от моето пътуване. Ето че бях отново в Мюнхен, отново жив, бях оставил всичко зад себе си, вече не ми беше необходимо да осъществявам литературно четене. Ето го и моя приятел, едър и силен, с усмихнати очи, взема ми куфарчето и вместо дълги въпроси и обяснения казва, че в една пивница ни очакват познати. Бих предпочел да се мушна в леглото, но и пивницата не беше лошо нещо, съгласих се. Различни корифеи на литературата и критиката седяха там на една маса и ни чакаха, а в чашите бе налято наистина благородно мозелско вино; слушах крайно интересни разговори и дискусии и бях много доволен, тъй като всичко това изобщо не ме засягаше, нищо не изискваше от мен, беше просто интересно. Можех да седя там, да гледам развълнуваните и умни лица, да отпивам от мозелското и да усещам как сънят се приближава и ако ми е удобно, бих могъл утре да остана в леглото цял ден, цяла година, цяло столетие, никой нищо нямаше да ми иска, никакъв влак нямаше да ми свири и никакъв пулт за четене нямаше да стои пред мен, осветен и украсен с шише вода, и нямаше да е необходимо да рисувам нито гръцки, нито други букви.

Останах още няколко дни при моя приятел, далеч извън Мюнхен, в една селска местност, за да почина и си изясня техниката на обратния път. Тук съвестта ми се развълнува, нещо повече, надигна се и страх от завръщането у дома, затова се реших да наредя да ми препратят писмата. Пороят от хартия дойде и ми отвори работа за няколко дни, а сред всичко незначително имаше и нещо интересно — едно по-дълго писмо от оня млад поет, чийто ръкопис трябваше да върна. Тогава неговото прекалено невярно ласкателно писмо ме бе развълнувало неприятно, сега обаче той ме зарадва с несравнима откровеност и ме уведоми с точно улучващи, избрани със сила и любов изрази колко неизказано детински глупав и отвратителен съм му изглеждал всякога. Браво, млади братко! Продължавай все така напред! От младата литература очакваме искреност, не красиви цветисти фрази!

Успях да изкуша най-милият от баварските ми приятели да слезе от своето горнобаварско село за една вечер, за приятна сърдечна вечер, която никога няма да забравя. Сега, когато отново бях частно лице, проявявах по-наивно отношение и към литературата, позволих си нещо, което само няколко пъти в живота си съм правил — да се приближа лично до един-двама колеги. Така прекарах ползотворен час

с Йозеф Бернхарт; протестант и католик не биха могли да се сближат повече, отколкото ние тогава. Една вечер бях при Томас Ман, исках да му покажа, че моята стара любов към неговия маниер на писане не е изчезнала, а изпитах и известно удоволствие да видя колко е добре сега този човек, който толкова вярно и смело върши работата си, макар да изглежда, че познава много дълбоко колебанията и отчаянията на нашата професия. До късно през нощта седях на неговата трапеза, а той бе устроил всичко красиво и стилно, във ведро настроение, малко сърдечен, малко присмехулен, закрилян от своята хубава къща, закрилян от мъдростта и добрата си форма. Благодарен съм и за тази вечер. А сега с удоволствие исках да видя и човека, който пишеше артистичните писма за „Симплицисимус“ — Йоахим Рингелнац, и той беше толкова приятелски настроен да дойде за една вечер и в общинската пивница пихме различни хубави вина и бяхме доволни. Когато свърши това, аз се запътих към трамвая, за да се прибера къщи, беше ми достатъчно и си легнах в леглото, а Рингелнац едва по това време започваше работа — трябваше да излезе на своята сцена, за което не му завиждах.

Оттатък, в Нимфенбург, се чувствах добре, глезеха ме, по цял ден можех да държа очите си в студена вода или да се разхождам нагоре и надолу под старите величествени дървеса, да следя с поглед увехналите листа — с какво удоволствие се гонят на вятъра нашите малки братя! Често ги съзерцавах с тъга, често ги съзерцавах с усмивка. И аз като тях се носех днес към Мюнхен, утре към Цюрих, после отново назад. Все в търсене, все от подтика да избягна страданието, от подтика да отсроча за известно време смъртта. Защо те се съпротивляват така? — натъжавах се аз. Защото играта на живота е такава — усмихвах се.

И тъй като смехът ми се струва нещо добро и горещо желано, попитах приятеля ми дали в Мюнхен сега пак има истински класически комик, каквито по-рано съм срещал тук. Да, моят приятел знаел един, казвал се Валентин, и ние прегледахме вестниците, търсихме и намерихме, че нощем той играе в камерен театър пиесата си „Разбойникът рицар пред Мюнхен“! И една вечер отидохме там. В малкия театър до десет часа играеха Стриндберг, после идваше редът на Валентин. С немногобройна труппа той представяше „Разбойникът рицар пред Мюнхен“, чудесна пиеса, необикновена свинщина! Целта

на пиесата беше да даде възможност на Валентин в ролята на стражник да се разхожда по сцената с дълга сабя и да върши или казва комични неща. Понякога беше толкова тъжно, че да се разхълцаш, например как в хладния здрач героят седеше на градската стена, свиреше на хармоника и разсъждаваше за своя млад живот, за войната и смъртта. Или когато той дълго време замислено разказваше съня си, в който бил гъска и едва не нагълтал голям червей. На това място в най-проста форма вълнуващо беше изобразена ефимерността на човешките възможности за познание. И този трагичен епизод също както другият с хармониката бе посрещнат с буйни залпове смях, никога не бях виждал по-доволна зала. С какво удоволствие се смееха всички хора! От далечни предградия те идваха тук в студа, плащаха пари, чакаха дълго, прибираха се къщи едва в полунощ само за да се посмеят известно време. И аз се смях много, мен да питат, бих пожелал пиесата да трае до сутринта. Бог знае кога ли пак ще се разсмее човек! И колкото по-голям е комикът, колкото по-страховита и безпомощна той представя в комична форма нашата глупост и нашата тъпа боязлива пустота, толкова повече хората трябва да се смеят! Сред зрителите зад мен седеше, млада жена, която опря лактите си на раменете ми. Обърнах се, защото помислих, че тя навярно се е влюбила в мен, но причината беше само в смяха, той я разтърсваше, сякаш бе обсебена от демон. Споменът за Валентин се прибави към скъпоценностите от това пътуване.

Но ето че достатъчно дълго седях в Мюнхен и на масата на моя приятел. Бъди мъж, казвах си аз, и се реши да отпътуваш. Сега не беше както някога в Локарно, сега сбогуването не бе вече лесно, не потеглях към света и не можех да гледам на тия, които оставаха, с чувство на превъзходство, сега се завръщах, тръгвах назад към клетката, към студа и изгнанието. Е, да, листът се съпротивлява на вятъра и все пак бива понесен натам, накъдето вихърът поиска. Накъде ще отпътувам сега? С колко дни още ще ми се удаде да продължа завръщането? Вероятно ще пътувам дълго, може би цяла зима, може би цял живот. Навред накрая ще намирам един или друг приятел за вечер на чаша вино и тук и там в някой здрачен час отново ще ме срещат моите добри духове или светилищата на младостта ми. И навред ще имам свободата да избирам да не бъда само тъжен, поради студения вятър и гонените листа, но и да се усмихвам. Може би, както открай време смятам, у

мен е скрит и някакъв хуморист, а тогава няма защо да се тревожа. Той още не се е развил напълно, защото и на мен не ми е тръгнало достатъчно зле.

-
- [1] Едуард Мьорике в новелата „Щутгартското джудже“. — Б.пр. ↑
- [2] Роман от швейцарския писател Готфрид Келер (1819–1890). — Б. пр. ↑
- [3] Мислена уговорка (лат.). — Б.пр. ↑
- [4] Известен политик (1878–1929), играл значителна роля във Ваймарската република; Х. Х. намеква и за модела за костюм наречен „Щреземан“. — Б.пр. ↑
- [5] Швейцарски композитор (1886–1957), автор на песни по стихове на Гьоте, Айхендорф, Мьорике, Хесе и др. — Б.пр. ↑
- [6] Герой от филма „Кабирия“ (1914) и псевдоним на изпълнителя на главната роля в серията от филма за Мачиста-Б. Пагано. — Б.пр. ↑
- [7] Вид бургундско вино. — Б.пр. ↑
- [8] Герой от романа „Демиан“ на Хесе. — Б.пр. ↑
- [9] Герой от новелата „Последното лято на Клангзор“ на Хесе. — Б.пр. ↑
- [10] Превод Федя Филкова. — Б.р. ↑
- [11] „Тъй рече Заратустра“ — Фр. Ницше. — Б.пр. ↑
- [12] Характерен за XVI и XVII век начин за оформяне на покривните конструкции на къщите. — Б.пр. ↑
- [13] Буржоазно-либерален илюстриран сатиричен седмичник, излизал от 1896 до 1942 г. — Б.пр. ↑
- [14] Най-старият в света квартал с къщи за наематели, създаден през 1519 г. в Аугсбург от богатата банкерска, фамилия Фуггер. — Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.